

Міністерство освіти і науки України

**Модельна навчальна програма
«Інтегрований курс історії та громадянської освіти.
10-12 клас. Профільна середня освіта. Основний рівень»
для закладів загальної середньої освіти**

Автори: Топольницька Ю.А., Охріменко О.С., Панарін О.Є.,
Макаревич А.С., Кафтан М.В., Кухарська Л.П., Голяченко О.Л.

«Рекомендовано Міністерством освіти і науки України»
(наказ Міністерства освіти і науки України від 28 серпня 2025 року № 1192)

*Програма створена в рамках проєкту «Зміст» благодійного фонду savED за
підтримки фінської міжнародної неурядової організації Finn Church Aid*

Вступна частина

Модельна навчальна програма «Інтегрований курс історії та громадянської освіти. 10-12 клас. Профільна середня освіта. Основний рівень» (далі — Програма) створена з метою реалізації компетентнісного потенціалу, мети й завдань громадянської та історичної освітньої галузі, визначених у Державному стандарті профільної середньої освіти (далі — Державний стандарт), та призначена для викладання інтегрованого курсу історії та громадянської освіти в 10-12 класах профільної середньої освіти як обов'язкового освітнього компонента, спільного для всіх профілів.

Програма створена в рамках проєкту «Зміст» благодійного фонду savED за підтримки фінської міжнародної неурядової організації Finn Church Aid.

Програма реалізує **всі** обов'язкові результати навчання Державного стандарту профільної середньої освіти громадянської та історичної освітньої галузі.

Основою для формулювання очікуваних результатів навчання в Програмі є **обов'язкові результати навчання** (орієнтири для оцінювання) **основного рівня**, визначені в Державному стандарті профільної середньої освіти (Додаток 18 Державного стандарту). Програма забезпечує *наступність освітнього процесу* та логічно продовжує реалізацію завдань галузі, які досягаються через реалізацію модельних навчальних програм інтегрованих курсів «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5-6 класи» (будь-яких авторських колективів) в адаптаційному циклі навчання та інтегрованих курсів «Історія: Україна і світ. 7-9 клас», «Громадянська освіта. 8 клас» та «Правознавство. 9 клас» у циклі базового предметного навчання базової середньої освіти.

Інтегрований курс історії та громадянської освіти для учнів 10-12 класів (далі — Курс) має на меті розвиток ключових компетентностей та наскрізних умінь учнівства, виконання вимог до обов'язкових результатів навчання у громадянській та історичній освітній галузі з урахуванням ціннісних орієнтирів та наступності до попереднього циклу навчання, відповідно до Державного стандарту.

Основними завданнями Курсу є:

- сформулювати в учнівства історико-хронологічне, геопросторове, критичне та системне мислення через розуміння зв'язків між минулим, сучасним і майбутнім, орієнтацію в соціально-історичному просторі, роботу з різними джерелами інформації, усвідомлення множинності трактувань минулого та сучасного;
- подбати про розвиток особистості та ідентичності учнівства в локальному, загальноукраїнському й глобальному вимірах, осмислення його цінностей;
- спонукати до активної громадянської позиції на демократичних і патріотичних засадах;
- розвивати творчий потенціал учнівства в дослідженні історичних процесів і реалізації громадянських ініціатив, заохочувати оригінальні підходи до аналізу суспільних явищ і проєктування соціальних змін з дотриманням норм академічної доброчесності;

- сприяти саморефлексії, врахуванню власних можливостей і потреб, зокрема співпраці й самостійності, навчанню протягом життя.

Компетентнісний потенціал курсу полягає у створенні умов для всебічного розвитку ключових компетентностей учнівства, передбачених Державним стандартом. Зокрема, Курс:

- розвиває вміння вільно володіти державною мовою через аналіз історичних джерел, написання есе, участь у дискусіях і презентаціях на суспільно значущі теми та здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами через аналіз автентичних джерел, участь у дискусіях на суспільно значущі теми;

- сприяє формуванню громадянських і соціальних компетентностей шляхом вивчення суспільно-політичних процесів, моделювання рішень, обговорення етичних дилем, реалізації громадянських ініціатив;

- поглиблює інформаційно-комунікаційну компетентність через роботу з цифровими архівами, інтерактивними мапами, верифікацію інформації, створення мультимедійного контенту;

- формує уміння навчатися впродовж життя через дослідницькі та проєктні підходи, що стимулюють самостійне здобуття знань і критичне мислення;

- розвиває культурну компетентність через інтерпретацію історичних і культурних явищ, зіставлення локального, національного та глобального досвіду;

- розвиває екологічну компетентність через аналіз історичних екологічних викликів, зокрема індустріалізації, урбанізації, техногенних катастроф і кліматичних змін;

- формує підприємливість і фінансову грамотність у контексті аналізу історичних економічних систем, соціального підприємництва та економічної поведінки громадян;

- інтегрує математичну та природничу компетентності під час опрацювання статистичних даних, демографічних таблиць, карт, що сприяє кращому розумінню суспільних процесів;

- сприяє розвитку інноваційності через застосування сучасних технологій навчання, інструментів цифрової творчості та нестандартних підходів до розв'язання суспільних проблем.

Зміст програми не суперечить ціннісним орієнтирам Державного стандарту, а навпаки — підтримує й посилює їх. Запропонований підхід до навчання сприяє повазі до особистості учня, розвитку його самостійності, критичного мислення, відповідальності, громадянської позиції та патріотизму. Програма враховує принципи інклюзивності, академічної доброчесності, створення безпечного і підтримувального освітнього середовища, формує повагу до прав людини, духовних і національних цінностей, а також екологічну свідомість.

Для реалізації мети та завдань курсу в Програмі визначено низку дидактичних підходів, які забезпечують формування компетентностей, інтеграцію змісту й активну залученість учнівства в освітній процес:

- компетентнісний — розвиток ключових і предметних компетентностей через уміння, ставлення й базові знання, передбачені Державним стандартом у громадянській та історичній галузі;
- інтегрований — органічне поєднання історичного та громадянознавчого складника задля формування цілісного розуміння суспільних явищ і процесів;
- системний — послідовне викладення тем з урахуванням їхніх взаємозв'язків і міжпредметних кореляцій, що забезпечує цілісну картину світу та досягнення всіх обов'язкових результатів навчання;
- проєктно-дослідницький — орієнтація на самостійне дослідження й реалізацію учнівських проєктів, які інтегрують історичні знання та громадянську активність.

Упровадження Програми здійснюється з урахуванням принципів, які забезпечують її змістову цілісність, доступність і відповідність актуальним освітнім викликам:

- україноцентричність — пріоритетне вивчення історії України ($\approx 70\%$), інтегрованої з локальним досвідом громади та світовим контекстом;
- актуальність (зв'язок із сучасністю) — постійне встановлення співвідношення «минуле — теперішнє — майбутнє» для осмислення початків актуальних проблем і прогнозування майбутнього;
- особистісно орієнтований та інклюзивний принцип — урахування вікових та індивідуальних особливостей, подолання освітніх розривів і втрат, створення безпечного й доступного середовища для всіх;
- індивідуальні освітні траєкторії — гнучке планування послідовності тем і видів діяльності відповідно до потреб конкретних учнів і класу.

Програма складається з таких структурних елементів:

- 1) Вступна частина — містить загальну характеристику курсу, визначає його мету, ключові компетентності, ціннісні орієнтири, завдання, підходи та принципи реалізації.
- 2) Основна частина — розкриває зміст курсу по класах (10-12), розрахована на 105 годин навчання у кожному класі, охоплює очікувані результати навчання, пропонує зміст інтегрованого курсу та види навчальної діяльності.
- 3) Прикінцева частина — містить таблицю «Розвиток ключових компетентностей під час вивчення інтегрованого курсу історії та громадянської освіти у 10-12 класах» (Таблиця 1), таблицю «Послідовність вивчення тем» (Таблиця 2), методичні рекомендації щодо реалізації програми.

Особливості організації освітнього процесу в межах Програми передбачають створення гнучкого та ціннісно орієнтованого навчального середовища, яке враховує потреби сучасного учнівства.

Програма для окремого навчального року складається зі вступу й повторення, п'яти тем та узагальнення. Структурні елементи програми базуються на концентричному принципі, що передбачає щорічне повернення до п'яти основних тематичних блоків у 10-12 класах із поступовим ускладненням умінь, рівня рефлексії та очікуваних результатів навчання, а також на тематично-хронологічному принципі, що забезпечує побудову кожної теми у хронологічній

послідовності та допомагає простежити тяглість в історії України та світу. Рекомендованими темами, відповідно до розділу «Базові знання» Додатку 17 Державного стандарту, є: «Людина і природа», «Людина і суспільство», «Людина і влада», «Людина і світ матеріальних речей», «Людина і світ уявлень та ідей».

За збереження єдиної структури змістове наповнення відображає різні історичні періоди:

У **10 класі** основна увага приділяється періоду першої третини ХХ століття (до 1939 р.), коли формувалися засади модерного суспільства, відбувалися трансформації суспільного устрою, колоніальна політика та експлуатація природних ресурсів, перше глобальне протистояння та утвердження нових ідеологій. Програма допомагає учнівству зрозуміти джерела ключових проблем сучасності, що зародилися в цей період: екологічних викликів, соціальної нерівності, тоталітарних режимів і міжнародних конфліктів.

У **11 класі** вивчається Друга світова війна і друга половина ХХ століття (1939 р. — кінець ХХ ст.) — період глобального протистояння під час Другої світової війни та холодної війни, становлення біполярного світу, деколонізація, науково-технічна революція, формування постіндустріального суспільства. Особлива увага приділяється українському виміру цих процесів, національно-визвольному руху, дисидентству, Чорнобильській катастрофі, розпаду СРСР та відновленню незалежності України.

Програма **12 класу** присвячена сучасному періоду (кінець ХХ — початок ХХІ ст.) і зосереджується на державотворчих процесах сучасної України, актуальних проблемах глобалізованого світу: кліматичних змінах, цифровій революції, трансформації демократії, гібридних загрозах та війні Росії проти України. Значна увага приділяється розвитку критичного мислення, медіаграмотності, здатності протистояти маніпуляціям та дезінформації, формуванню активної громадянської позиції.

Логіка послідовності вивчення тематичних блоків у кожному класі має свою специфіку: у 10 класі доцільно починати з теми «Людина і природа» (індустріалізація як базовий процес початку ХХ століття), у 11 класі — з теми «Людина і світ уявлень та ідей» (ідеологічне протистояння епохи холодної війни), у 12 класі пріоритетною стає тема «Людина і влада» (процеси державотворення в незалежній Україні).

Зміст курсу акцентовано на історії України, що становить щонайменше 70 % навчального часу. У центрі уваги — український досвід, локальні історії, ключові постаті та події, що формують національну ідентичність і громадянську стійкість. Такий україноцентричний підхід дає змогу переосмислити імперські наративи, глибше зрозуміти сучасні виклики, зокрема війну Росії проти України.

Центральне місце в освітньому процесі посідає педагогічна автономія: учитель має можливість адаптувати послідовність вивчення тематичних блоків відповідно до особливостей конкретного учнівського колективу, регіонального контексту та локальної історії, актуальних суспільних подій, міждисциплінарних зв'язків та методичних уподобань. Така гнучкість не впливає на досягнення

обов'язкових результатів навчання, але дозволяє зробити освітній процес більш ефективним та особистісно орієнтованим.

Поступове ускладнення видів навчальної діяльності становить ключовий механізм реалізації програми та забезпечує спіральний розвиток навчальних досягнень. З переходом до старших класів навчальні завдання стають складнішими та передбачають більшу самостійність учнівства. В інтегрованому курсі це проявляється через еволюцію від базових методів аналізу історичних джерел у 10 класі до комплексних дослідницьких проєктів із використанням різнотипових джерел і створення власних інтерпретацій історичних і суспільних процесів у 12 класі, коли очікувані результати навчання базуються на вже сформованих компетентностях і передбачають вищий рівень складності.

Важливим організаційним елементом є вступне повторення та узагальнення в кожному класі, що дозволяє актуалізувати раніше вивчений матеріал та прокласти місток до нового.

Програма забезпечує інклюзивність освітнього простору через врахування різноманітних потреб учнів і запобігання будь-яким формам дискримінації. Всі ці взаємопов'язані елементи сприяють цілісному сприйняттю історичного процесу та розумінню взаємозв'язків між минулим і сучасністю, що є ключовим для формування історичної та громадянської свідомості учнівства.

Способи реалізації Програми передбачають використання різноманітних організаційних форм навчання та залучення зовнішніх ресурсів, що сприяє практичному засвоєнню змісту в рамках концентричного та тематично-хронологічного підходів, формуванню компетентностей і громадянської активності учнівства.

До організаційних форм належать індивідуальна, парна, групова та фронтальна робота. Підтримується колаборативне навчання та партнерська педагогіка: організація групових проєктів, дебатів, симуляцій; створення безпечного середовища взаємоповаги для вільного висловлення різних поглядів.

Залучення зовнішніх ресурсів передбачає навчальні екскурсії, а також навчально-дослідницькі та усноісторичні проєкти, співпрацю з місцевими музеями, архівами, громадськими організаціями, волонтерськими ініціативами, а також використання цифрових платформ, інтерактивних карт і віртуальних екскурсій для формування інформаційно-комунікаційної компетентності.

Оцінювання навчального поступу відбувається через поєднання формувального (зворотний зв'язок, само- та взаємооцінювання) і підсумкового оцінювання. Значна увага приділяється академічній доброчесності: учнівство працює з першоджерелами, вчиться коректно цитувати та розмежовувати факти й судження.

Такий комплекс форм і ресурсів забезпечує глибоке розуміння історичних процесів через призму п'яти тематичних блоків, розвиток критичного мислення та активної громадянської позиції учнівства.

Основна частина
10 клас (105 год.)

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
Вступ. Повторення		
пояснює особливості сприйняття й перебігу історичного часу в різні періоди [12 ГІО 1.1.1-1] визначає тривалість (хронологічні межі) історичних явищ і процесів [12 ГІО 1.1.2-1] застосовує критерії періодизації історичного минулого [12 ГІО 1.1.2-2] виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення фактів), встановлює причини та наслідки історичних подій [12 ГІО 1.2.1-1] розрізняє відмінності інтерпретацій в історичних джерелах залежно від походження, авторства та мети [12 ГІО 3.1.1-1] оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2]	Вступ до курсу: мистецтво ставити запитання. Історичний час: періодизація, хронологія, інтерпретація. Робота з історичними джерелами та картами. Історична постать та її вплив. Академічна доброчесність.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Створення схеми взаємозв'язків «історичний факт — подія — явище — процес»; порівняльний аналіз систем літочислення та вимірювання часу; класифікація різних підходів до періодизації історії. <i>Робота з джерелами</i> Класифікація джерел за видами, походженням та інформативністю; аналіз трактування одного історичного факту в різних джерелах; майстерклас «Як ставити запитання до історичних документів». <i>Картографічна діяльність</i> Створення хронологічних шарів на історичних картах; порівняльний аналіз географічних і політичних карт одного періоду; реконструкція історичних маршрутів (наприклад, торгівельних шляхів). <i>Проектна діяльність</i> Створення «Історичного портфоліо» з методологією роботи дослідника;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
		мініпроект з академічної доброчесності в історичних дослідженнях. <i>Дискусійна діяльність</i> Філософська дискусія «Чи можна досягти об'єктивності в історії?»; структуровані дебати «Історичний факт та історична інтерпретація»; аргументаційний практикум «Як обґрунтовувати історичні твердження». <i>Моделювання</i> Моделювання методології роботи історика-дослідника; симуляція дослідження невідомого історичного документа; імітаційна гра «Журналістське розслідування історичної події». <i>Громадянські практики</i> Розробка етичного кодексу роботи з історичними матеріалами; дослідження ролі історичної пам'яті в суспільних процесах; Практикум «Як виявляти історичні маніпуляції в сучасному інформаційному просторі».
Тема 1. Людина і природа		
визначає тривалість (хронологічні межі) історичних явищ і процесів [12 ГІО 1.1.2-1]	Освоєння та колонізація природних просторів в Україні та світі. Фронтири та їх вплив.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Аналіз впливу індустріалізації на довкілля; Дослідження історії епідемій; Вивчення наслідків освоєння нових територій

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
виявляє зв'язки між минулим і сучасністю, взаємовпливи історичних явищ і процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб [12 ГІО 1.2.1-1] виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГІО 1.3.1-1] характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3] визначає природні й соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів і міжетнічної взаємодії [12 ГІО 2.2.1-1] досліджує екологічні, економічні та демографічні проблеми, пропонує заходи щодо їх розв'язання [12 ГІО 2.2.1-2] визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3] виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації	Зміни клімату, вплив на здоров'я людини. Урбанізація та індустріалізація: екологічні наслідки. Історія харчування. Еволюція харчових практик під впливом природно-соціальних факторів. Трансформація дієтичних уявлень. Нові сільськогосподарські культури (на українських землях). Кулінарні традиції світу та України. Історичне походження сучасних продуктів. Зародження природоохоронних ідей в Україні та світі. Особливості взаємодії людини та природи на українських землях початку ст.	<i>Робота з джерелами</i> Аналіз промислових документів; вивчення статистичних даних про демографію; критичний аналіз звітів про епідемії. <i>Картографічна діяльність</i> Створення карти фронтів та освоєних територій; картографування промислових центрів; аналіз поширення епідемій. <i>Проектна діяльність</i> Проект «Господарювання: кочовиків та агробізнес»; Створення випуску газети початку ХХ ст. про епідемії; проєкт «Історія одного заповідника». <i>Дискусійна діяльність</i> Дебати «Індустріалізація: прогрес чи загроза?»; обговорення відповідальності людини за екологічні наслідки; круглий стіл «Освоєння нових земель». <i>Моделювання</i> Створення заповідника; симуляція засідання міської ради з екологічних питань; моделювання роботи санітарної служби під час епідемії.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
[12 ГІО 3.3.2-1] порівнює історичні факти й артефакти за запропонованими критеріями [12 ГІО 4.1.2-1] оцінює історичні процеси на основі їх передумов, перебігу та результатів [12 ГІО 4.1.3-1] оцінює історичну постать, спільноту чи народ як суб'єктів історичного процесу [12 ГІО 4.3.2-1] пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем місцевих громад [12 ГІО 6.2.1-2] характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГІО 6.3.1-5]		<i>Громадянські практики</i> Розробка етичного кодексу ставлення до природи; планування локальної екоініціативи; планування інформаційної кампанії «Історичні уроки взаємодії з природою».
Тема 2. Людина і світ уявлень та ідей		
виявляє зв'язки між минулим і сучасністю, пояснює історичне значення фактів [12 ГІО 1.2.1-1]	Ідеології та їх вплив на суспільство.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Аналіз зв'язків між ідеями та подіями; дослідження формування національних ідей; вивчення впливу філософських концепцій на політику.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
характеризує вплив історичних процесів на людину й спільноти [12 ГІО 1.2.1-3] характеризує геополітичний простір окремих державних і суспільних утворень минулого й сьогодення [12 ГІО 2.1.1] виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] зіставляє події, явища й процеси української та світової історії, визначає їх взаємовпливи [12 ГІО 4.1.3-2] реконструює історичну ситуацію, аналізуючи різні світоглядні інтерпретації [12 ГІО 4.3.1-2] ілюструє прикладами цінність рівноправності й різноманітності в суспільстві, усвідомлює необхідність протидії дискримінації [12 ГІО 5.3.1-1] ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГІО 5.3.2-1]	Релігія, міфи, символи у суспільстві. Національний, політичний міф. Українська ідея на зламі століть та її втілення. Формування національної ідентичності через міфи та символи. Релігія та секуляризація. Революції у світогляді. Масові рухи та радикальні ідеї: марксизм і робітничий рух, комунізм; зародження фемінізму, суфражизм. Мистецтво модернізму, доба «Fin de Siècle». Українське відродження в контексті світових ідейних течій. «Втрачене покоління».	<i>Робота з джерелами</i> Аналіз мистецьких маніфестів модернізму; порівняння філософських і політичних текстів; критична оцінка релігійних документів. <i>Картографічна діяльність</i> Створення культурної карти початку ХХ ст.; аналіз просторового поширення релігійних практик; візуалізація «перехресть» ідейних впливів. <i>Проектна діяльність</i> Організація інтерактивної експозиції «Карти уявлень початку ХХ ст.»; проєкт «Обличчя української національної ідеї»; створення цифрового архіву «Мистецтво модернізму». <i>Дискусійна діяльність</i> Оксфордські дебати «Яка ідея найбільше вплинула на світогляд людей початку ХХ століття?»; філософський діалог «Наука та релігія»; панельна дискусія «Роль національної ідеї». <i>Моделювання</i> Рольова гра «Парламент ідей 1910 року»; симуляція дебатів між представниками різних ідеологій; моделювання мистецького салону.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
розпізнає виклики сучасним демократіям, оцінює загрози тоталітаризму [12 ГІО 6.1.1-4] характеризує електронну демократію та особливості її реалізації в Україні [12 ГІО 6.1.2-2]		<i>Громадянські практики</i> Форум «Цінність різноманіття думок»; практикум з виявлення ідеологічних маніпуляцій; дослідження ролі ідей у формуванні громадянського суспільства.
Тема 3. Людина і суспільство		
характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГІО 1.2.1-3] досліджує збіги й розбіжності між даними різних джерел та позиціями авторів [12 ГІО 3.2.2-1] верифікує судження, використовуючи кілька джерел інформації [12 ГІО 4.2.1-1] узагальнює контрверсійні судження й оцінки соціальних процесів для формулювання власних висновків [12 ГІО 4.3.2-2]	Нові засоби комунікації початку ХХ ст. та їхня роль у формуванні суспільної думки. Пропаганда під час Першої світової війни. Реклама. Українська преса як інструмент формування національної свідомості. Освіта як чинник соціальних змін. Становище жінок і чоловіків: традиційний суспільний уклад і його зміни на початку ХХ ст. Зміни в побуті.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Аналіз причин та наслідків соціальних протестів; порівняльне дослідження становища різних соціальних груп; аналіз еволюції засобів комунікації. <i>Робота з джерелами</i> Аналіз висвітлення у пресі соціальних ролей жінок та чоловіків; порівняльне дослідження газетних публікацій; критична оцінка пропагандистських матеріалів. <i>Картографічна діяльність</i> Картографування міграційних процесів; створення інтерактивної карти суфразистського руху;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
оцінює вплив належності до різних спільнот на погляди та поведінку людей [12 ГІО 5.1.1-1] визначає відповідальність за власні дії в суспільних взаємодіях [12 ГІО 5.1.2-1] пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав демократичним шляхом [12 ГІО 5.2.1-2] моделює соціальні ситуації з погляду дотримання прав людини й вимог законодавства [12 ГІО 5.2.2-1] ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГІО 5.3.2-1] ілюструє прикладами цінність рівноправності й різноманітності в суспільстві, усвідомлює необхідність протидії дискримінації [12 ГІО 5.3.1-1]	Суспільні рухи: боротьба за права жінок, робітничий рух. Національні рухи в Україні та світі. Глобалізація та масова міграція в Україні та світі на зламі XIX-XX ст.	візуалізація поширення нових комунікаційних технологій. <i>Проектна діяльність</i> Створення газети початку XX століття; проведення медіамоніторингу «Газетні заголовки 1912 року»; Проект «Еволюція комунікацій». <i>Дискусійна діяльність</i> Дебати «Масова культура: уніфікація чи демократизація?»; дискусія «Масова еміграція: економічна необхідність чи загроза?»; філософський діалог «Межі свободи в суспільстві». <i>Моделювання</i> Моделювання засідання міської думи; симуляція роботи редакції газети; рольова гра «Петиція до влади». <i>Громадянські практики</i> Аналіз механізмів захисту прав демократичним шляхом; створення етичного кодексу класу; розробка інформаційної кампанії про захист прав людини.
Тема 4. Людина і світ матеріальних речей		

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
визначає природні й соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГІО 2.2.1-1] досліджує екологічні, економічні і демографічні проблеми, пропонує заходи щодо їх розв'язання [12 ГІО 2.2.1-2] формулює питання щодо походження і змісту джерела інформації [12 ГІО 3.2.1-1] оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГІО 3.3.1-1] зіставляє події, явища і процеси української та світової історії; визначає їх взаємовпливи [12 ГІО 4.1.3-2] верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГІО 4.2.1-1] добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань	Науково-технічні інновації та їх вплив на повсякденне життя. Індустріалізація та урбанізація в Україні та світі. Економічні системи та ідеї. Український економічний потенціал у світовому контексті. Українські підприємці та промисловці початку ХХ ст.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Аналіз зв'язків між розвитком технологій та екологією; порівняння підходів до природи в різних суспільствах; встановлення зв'язку між запровадженням НЕПу та змінами в соціальній структурі радянського суспільства; порівняння економічних підходів воєнного комунізму та НЕПу. <i>Робота з джерелами</i> Аналіз документів підприємств (цукрові заводи, металургійні підприємства) для визначення особливостей організації бізнесу; дослідження біографій українських підприємців (Терещенки, Симиренки) через мемуари та ділову кореспонденцію. <i>Картографічна діяльність</i> Створення карт «Фронтири та колонізовані території» та «Промислові центри України на початку ХХ ст.» з позначенням галузевої спеціалізації регіонів; картографування інфраструктурних змін. <i>Проектна діяльність</i> Організація інтерактивної виставки «Технологічні винаходи та їх вплив»; проект «Історія одного винаходу»;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
[12 ГІО 4.2.1-2] виявляє у пропонованих для дослідження ситуаціях випадки порушення права на повагу до людської гідності і пропонує способи його захисту [12 ГІО 5.1.3-1] обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГІО 5.2.1-1] ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГІО 5.3.2-1] характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГІО 6.3.1-5]		віртуальна експозиція «Технології та природа»; створення рекламної кампанії для нових товарів початку ХХ століття, адаптованої під соціальні мережі; проект «Віртуальний музей професій, зникли через розвиток капіталізму». <i>Дискусійна діяльність</i> Дебати «НЕП: компроміс з капіталізмом чи необхідна економічна реформа?»; дебати «Індустріалізація: прогрес чи екологічна загроза?»; дискусія про відповідальність за екологічні наслідки; круглий стіл «Освоєння нових земель»; круглий стіл «Соціальні та економічні наслідки політики розкуркулювання: історичні уроки та сучасне розуміння»; дискусія про критерії визначення «куркулів» та справедливості репресивних заходів. <i>Моделювання</i> Створення моделі промислового підприємства; імітаційна гра «Міський розвиток vs природне середовище»; моделювання історичного маршруту транспортування; моделювання одного дня з життя жінки-робітниці текстильної фабрики 1905 року та сучасної працівниці підприємства.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
		<i>Громадянські практики</i> Аналіз ролі профспілок у формуванні громадянського суспільства; дослідження трансформації поняття «працівник» у різних економічних системах; розробка принципів етичного підприємництва на основі історичного досвіду; аналіз історичних уроків розкуркулювання для розуміння важливості захисту прав власності та соціальної справедливості.
Тема 5. Людина і влада		
виокремлює етапи історичних подій і процесів, визначає їх основні періоди та поворотні моменти [12 ГІО 1.1.2-2] оцінює взаємовпливи історичних явищ і процесів, висловлює власну думку щодо ролі історичних осіб [12 ГІО 1.2.1-1] встановлює вплив діяльності історичних осіб на перебіг подій [12 ГІО 1.2.1-2] характеризує вплив воєнних і революційних подій на життя людей та суспільств [12 ГІО 1.3.1-1] оцінює історичні зміни	Імперіалізм та його вплив на українські землі. Кризи традиційних монархій. Нові форми політичного контролю. Колоніальна політика щодо українських територій. Перша світова війна: причини, перебіг, наслідки, участь українців. Українська революція та державотворчі процеси 1917-1921 рр. Облаштування повоєнного світу. Версальсько-Вашингтонська система. Україна під різними режимами.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Дослідження причин і наслідків Першої світової війни; аналіз феномену імперіалізму та його впливу на українські землі; порівняльне дослідження революційних процесів 1917-1921 рр.; аналіз зародження і поширення антидемократичних ідеологій (більшовизм), пояснення їхньої загрози для свобод людини; порівняльний аналіз національних політик нових держав; <i>Робота з джерелами</i> Аналіз документів періоду Української революції (універсали, декларації); порівняння пропагандистських матеріалів різних політичних сил; критичний аналіз мемуарної літератури учасників Першої світової війни;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
[12 ГІО 1.3.2-2] виявляє зміни в розташуванні просторово-історичних об'єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот, кордонів державних утворень [12 ГІО 2.1.1-2] характеризує геополітичне становище в минулому й тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3] добирає й систематизує джерела історичної та суспільної інформації за видами й походженням [12 ГІО 3.1.1] оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2] оцінює джерела інформації відповідно до заданих критеріїв для встановлення їхньої автентичності [12 ГІО 3.3.1-1] розпізнає маніпулятивні стратегії тоталітарної пропаганди; виявляє чинники, що впливають на інтерпретацію інформації [12 ГІО 3.3.2-1]	Демократичні та антидемократичні режими у міжвоєнний період. Авторитаризм, тоталітаризм та технології масового контролю. Опір та колаборація.	аналіз пропагандистських плакатів, пісень, шкільних підручників 1930-х років; аналіз принципів Версальської системи; дослідження діяльності Ліги Націй; дослідження мемуарів політв'язнів. <i>Картографічна діяльність</i> Картографування фронтів і коаліцій Першої світової війни; аналіз територіальних змін після розпаду імперій; візуалізація етапів Української революції та визвольних змагань; візуалізація «Мапа ідеологій»; картографування розселення української діаспори; <i>Проектна діяльність</i> Мультимедійний проєкт «Один день Української революції»; дослідницький проєкт «Повсякденне життя під час війни та революції»; віртуальний музей «Шлях до незалежності 1917-1921». інтерактивний музей «Повсякдення під різними режимами». <i>Дискусійна діяльність</i> Дебати «Причини тотального характеру Першої світової війни»;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
аналізує причини, основні події та наслідки Другої світової війни, робить висновки щодо масштабів змін після війни [12 ГІО 4.1.3-1] обґрунтовує власні судження, висновки, оцінки [12 ГІО 4.2.2-2] оцінює довготривалі наслідки впливу радянської ідеології для суспільства [12 ГІО 5.1.1-1] моделює способи дій, спрямовані на утвердження демократії та захист національних інтересів [12 ГІО 5.1.1-3] пояснює необхідність поваги прав інших людей та виконання громадянських обов'язків [12 ГІО 5.2.3-1] розпізнає зародження тоталітарних ідеологій та пояснює, чому вони становлять загрозу свободам [12 ГІО 6.1.2-2] усвідомлює цінність демократії та небезпеку авторитаризму [12 ГІО 6.1.1-4]		панельна дискусія «Падіння імперій: неминучість чи випадковість?»; структурований діалог «Причини поразки визвольних змагань». <i>Моделювання</i> Моделювання Паризької мирної конференції 1919 року; симуляція переговорів у Бресті 1918 року; рольова гра «День у штабі УНР»; тренінг з міжнародного гуманітарного права: пояснення його ролі в захисті життя й гідності людини на прикладі діяльності Червоного Хреста та Гаазьких конвенцій; тренінг "Розпізнавання пропаганди". <i>Громадянські практики</i> Аналіз становлення державних інституцій УНР; дослідження формування громадянської ідентичності в період революції; порівняльний аналіз конституційних проєктів початку XX ст.; аналіз історичних прецедентів громадянської непокори.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
критично оцінює тоталітарні режими та їхні ідеології, порівнює їх із демократичними [12 ГІО 6.1.2-2] тлумачить основні поняття міжнародного гуманітарного права та його роль у захисті життя і людської гідності [12 ГІО 6.3.2-1]		
Узагальнення		
виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи / періоду [12 ГІО 1.3.2-1] оцінює історичні зміни з погляду їхньої значущості [12 ГІО 1.3.2-2] систематизує соціальну й історичну інформацію (за самостійно обраними критеріями) у таблицях, діаграмах, графіках тощо [12 ГІО 4.1.1-1] оцінює історичні процеси на основі їхніх передумов, перебігу та результатів [12 ГІО 4.1.3-1] зіставляє події, явища й процеси української та світової історії; визначає їхні взаємовпливи [12 ГІО 4.1.3-2]	Узагальнення матеріалу за курс 10 класу: повторення ключових подій, понять і тенденцій початку ХХ ст.; підсумкова інтеграція знань з історії та громадянської освіти.	<i>Робота з джерелами</i> Комплексний аналіз різнотипних джерел з вивчених тем; узагальнення методів виявлення упереджень у документах. <i>Картографічна діяльність</i> Інтеграція тематичних карт у єдину просторово-хронологічну систему; аналіз геополітичних трансформацій початку ХХ ст.; узагальнення змін кордонів та адміністративного поділу. <i>Проектна діяльність</i> Презентація результатів річних дослідницьких проєктів; створення колективного мультимедійного продукту за темами курсу; розробка історичного путівника початку ХХ ст. <i>Дискусії та дебати</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
обґрунтовує власні судження, висновки та оцінки [12 ГІО 4.2.2-2] доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук [12 ГІО 4.3.1-1] пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГІО 6.3.1-4]		Підсумкова дискусія «Головні уроки історії початку XX ст.»; філософський діалог «Значення історичного досвіду для сучасності»; дебати «Найвпливовіша подія/процес початку XX ст.». <i>Моделювання</i> Моделювання сучасної ситуації з урахуванням історичних уроків; симуляція міжнародної конференції з підсумків історичного періоду; рольова гра «Історія і сучасність: діалог епох»; імітаційна вправа «Експертна рада з історичних питань». <i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Створення синтетичної схеми взаємозв'язків між вивченими процесами; порівняльний аналіз періодів історії за різними критеріями; виявлення причиново-наслідкових ланцюгів між різними сферами життя. <i>Громадянські практики</i> Аналіз сучасних проблем через призму історичного досвіду; розробка громадянських ініціатив з урахуванням історичних уроків; створення карти історичних пам'яток місцевої громади.

11 клас (105 год.)

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
Вступ. Повторення		
встановлює хронологічну послідовність подій, співвідносить дати з історичними періодами [12 ГІО 1.1.2-1] виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи / періоду [12 ГІО 1.3.2-1] оцінює історичні зміни з погляду їхньої значущості [12 ГІО 1.3.2-2] встановлює хронологічну послідовність подій, співвідносить дати з історичними періодами [12 ГІО 1.1.2-1] виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи / періоду [12 ГІО 1.3.2-1] оцінює історичні зміни з погляду їхньої значущості [12 ГІО 1.3.2-2] зіставляє події, явища й процеси української та світової історії; визначає їхні взаємовпливи [12 ГІО 4.1.3-2]	Історичні події, явища та процеси першої третини XX ст. — узагальнення. Тendenції розвитку суспільства першої половини XX ст. Геополітичні зміни після Першої світової війни. Формування громадянської та історичної свідомості.	<i>Робота з історичними джерелами</i> Порівняння офіційних документів та особистих спогадів; критична оцінка радянських та західних документальних джерел; систематизація типів історичних джерел періоду 1900-1939 рр. <i>Картографічна діяльність</i> Дослідження змін кордонів держав та геополітичних наслідків цього; картографування переміщень населення у воєнний та повоєнний періоди. <i>Проектна діяльність</i> Розробка інтерактивного таймлайну подій 1900-1939 рр.; створення цифрового альбому «Обличчя війни»; мініпроект «Родинна історія в контексті великих подій». <i>Дискусійна діяльність</i> Обговорення очікувань від курсу історії та громадянської освіти; дискусія «Спільне й відмінне у становищі України напередодні та після завершення Першої світової війни»;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
виявляє зміни в розташуванні просторово-історичних об'єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот, кордонів державних утворень [12 ГІО 2.1.1-2] характеризує геополітичне становище в минулому й тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3] добирає та систематизує джерела історичної та суспільної інформації за видами й походженням [12 ГІО 3.1.1] оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2] виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] обґрунтовує власні судження, висновки та оцінки [12 ГІО 4.2.2-2] доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук [12 ГІО 4.3.1-1]		круглий стіл «Уроки Першої світової війни для сучасності». <i>Моделювання</i> Моделювання дипломатичних переговорів повоєнного періоду; імітаційна гра «Формування нового світового порядку після 1918 року». <i>Аналітичні та дослідницькі вправи</i> Аналіз чинників, що впливали на розвиток суспільства на початку ХХ ст.; порівняльне дослідження антидемократичних режимів; виявлення зв'язків між ідеологіями та геополітичними процесами. <i>Громадянські практики</i> Аналіз ролі громадянського суспільства в протидії тоталітаризму; укладання пам'ятки про дотримання доброчесності в історичному дослідженні; дослідження трансформації поняття «громадянин» у різних політичних системах; створення проєкту меморіалізації жертв війни у місцевій громаді.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] формулює цілі власного навчання на профільному рівні історії та громадянської освіти й усвідомлює їхню значущість для особистісного розвитку [12 ГІО 5.1.1-1] усвідомлює цінність демократії та небезпеку авторитаризму [12 ГІО 6.1.1-4] прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГІО 6.3.1-4]		
Тема 1. Людина і світ уявлень та ідей		
застосовує критерії періодизації історичного минулого [12 ГІО 1.1.2-2] оцінює якість громадського простору закладу освіти, свого населеного пункту за самостійно сформульованими (конкретизованими) критеріями [12 ГІО 2.3.1-1] добирає і систематизує джерела історичної та суспільної інформації за видами і походженням	Протистояння ідеологій у Другій світовій війні: нацизм, комунізм, ліберальна демократія. Релігія в умовах секуляризації та атеїзму. Популярна культура як носій ідей.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Аналіз трансформації цінностей від покоління до покоління; дослідження феномену історичних міфів; порівняльний аналіз концепцій ідентичності. <i>Робота з джерелами</i> Аналіз ідеологічних документів періоду холодної війни; порівняння освітніх програм по різні боки «залізної завіси»;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
для реалізації пізнавально-дослідницьких проектів [12 ГІО 3.1.1] оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2] виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] досліджує збіги і розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГІО 3.2.2-1] характеризує електронну демократію та особливості її реалізації в Україні [12 ГІО 6.1.2-2] розпізнає виклики сучасних демократій [12 ГІО 6.1.1-4] зіставляє події, явища і процеси української та світової історії; визначає їх взаємовпливи [12 ГІО 4.1.3-2] обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГІО 5.2.1-1]	Футурологія і прогнози майбутнього. Національно-державницька ідея в українській культурі та суспільній думці другої половини ХХ ст.	критичний аналіз прогнозів майбутнього 1970-80-х рр. <i>Картографічна діяльність</i> Створення карти поширення ідеологічних впливів; картографування центрів культурного розвитку. <i>Проектна діяльність</i> віртуальна виставка «Мистецтво протесту 1960-70-х рр.»; документальний фільм «Футурологія ХХ століття». <i>Дискусійна діяльність</i> Філософські дебати «Чи настав ‘кінець історії’?»; круглий стіл «Релігія в секулярному суспільстві»; дискусія «Масова культура: загроза чи демократизація?». <i>Моделювання</i> Моделювання «зіткнення цивілізацій» Хантінгтона; симуляція культурного обміну Схід-Захід; рольова гра «Римський клуб: прогнозування майбутнього». <i>Громадянські практики</i> Аналіз впливу ідеологій на повсякденне життя; розробка стратегії збереження національної ідентичності;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
доводить та ілюструє прикладами цінність інклюзії різних груп і різноманітності в суспільстві [12 ГІО 5.3.1-1] ідентифікує прояви дискримінації та утисків [12 ГІО 5.3.2-1] узагальнює контрверсійні судження і оцінки минулого, сучасних суспільних процесів для формулювання власних висновків та аргументації [12 ГІО 4.3.2-2]		дослідження ролі інтелектуалів у суспільних трансформаціях.
Тема 2. Людина і влада		
оцінює історичні зміни [12 ГІО 1.3.2-2] досліджує збіги і розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГІО 3.2.2-1] оцінює джерела відповідно до заданих критеріїв для встановлення їх автентичності [12 ГІО 3.3.1-1] аналізує причини, основні події та наслідки Другої світової війни, робить висновки щодо масштабів змін після війни [12 ГІО 4.1.3-1] аналізує аргументацію та пояснює критерії її оцінювання	Друга світова війна. Український вимір війни. Повоєнний світоустрій і холодна війна. Європейська інтеграція. Демократія та антидемократія: європейський вибір Деколонізація у світі та її наслідки. Правозахисний рух і криза СРСР. Український національно-визвольний рух як частина світових процесів деколонізації. Революція на граніті.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Порівняльний аналіз антидемократичних та демократичних політичних систем; дослідження механізмів міжнародної безпеки; аналіз впливу ядерної зброї на міжнародні відносини. <i>Робота з джерелами</i> Аналіз документів Нюрнберзького процесу; порівняння радянської та західної преси; аналіз документів про створення ООН. <i>Картографічна діяльність</i> Створення інтерактивної карти бойових дій Другої світової війни; картографування геополітичних блоків часів холодної війни; аналіз територіальних змін у світі після 1945 р.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
[12 ГІО 4.2.2-1] обґрунтовує власні судження, висновки, оцінки [12 ГІО 4.2.2-2] аргументує власну належність і належність інших осіб до української нації [12 ГІО 5.1.1-2] моделює способи дій, спрямованих на утвердження демократії в Україні, захист національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України, державної незалежності і територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу [12 ГІО 5.1.1-3] доводить та ілюструє прикладами цінність інклюзії різних груп і різноманітності в суспільстві [12 ГІО 5.3.1-1] пояснює механізм демократії в Україні та Європі [12 ГІО 6.1.1-1] установлює залежності між розвитком демократії, дотриманням прав людини в державах і добробутом населення [12 ГІО 6.1.1-3]	Розпад СРСР та відновлення незалежності України. Геополітичні наслідки розпаду СРСР.	<i>Проектна діяльність</i> Створення сторітелінг-колажу «Один день війни»; розробка цифрового архіву «Свідки Нюрнберзького процесу»; дослідницький проєкт «Український вимір холодної війни». <i>Дискусійна діяльність</i> Дебати «Чому демократія перемогла у холодній війні?»; імітація круглого столу «Ялтинська система»; історичний турнір «Найвпливовіші політичні лідери». <i>Моделювання</i> Моделювання засідання Генеральної Асамблеї ООН 1948 р.; симуляція міжнародного трибуналу; рольова гра «Карибська криза». <i>Громадянські практики</i> Аналіз механізмів захисту демократії; розробка пам'ятки «Міжнародне гуманітарне право»; дослідження ролі громадянського суспільства.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та/або глобального рівня [12 ГІО 6.2.1-3] висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя в Україні та світі [12 ГІО 6.3.1-3] характеризує геополітичне становище в минулому і тепер на теренах України та її історичного оточення [12 ГІО 2.1.1-3] виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] обґрунтовує необхідність захисту прав і гідності людини [12 ГІО 5.2.1-1]		
Тема 3. Людина і суспільство		
характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти	Наслідки Голодомору: демографічні втрати, руйнування сільської громади.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Порівняльний аналіз становища етнічних меншин;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
[12 ГІО 1.2.1-3] виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи/періоду [12 ГІО 1.3.2-1] виявляє зміни в розташуванні просторово-історичних об'єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот, кордонів державних утворень [12 ГІО 2.1.1-2] оцінює історичні процеси на основі їх передумов, перебігу і результатів [12 ГІО 4.1.3-1] верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГІО 4.2.1-1] реконструює історичну ситуацію на основі зібраних фактів з урахуванням різних інтерпретацій [12 ГІО 4.3.1-2] доводить та ілюструє прикладами цінність інклюзії різних груп і різноманітності в суспільстві [12 ГІО 5.3.1-1] ідентифікує прояви дискримінації та утисків	Глобалізація інформаційного простору через масову культуру другої половини ХХ ст. Молодіжні субкультури та їхній суспільний вплив. Контркультура та українське шістдесятництво. Міжнародний та український правозахисний рух і фемінізм. Радянська політика денаціоналізації та репресій проти меншин. Інформаційне протистояння періоду холодної війни.	дослідження гендерних ролей у радянському суспільстві; аналіз механізмів пропаганди. <i>Робота з джерелами</i> Аналіз документів про депортації; порівняння офіційних документів і спогадів; дослідження самвидаву та дисидентської літератури. <i>Картографічна діяльність</i> Створення карти депортацій народів СРСР; розробка карти «Крим: етнокультурна мозаїка»; картографування центрів контркультури. <i>Проектна діяльність</i> Усноісторичний проєкт «Голоси депортованих»; мультимедійна презентація «Субкультури 1960-70-х рр. як протест»; Подкаст «Повсякденне життя за залізною завісою». <i>Дискусійна діяльність</i> Дискусія «Масова культура: уніфікація чи демократизація?»; дискусія «Цензура vs свобода слова в СРСР і на Заході»; круглий стіл «Права людини в біполярному світі». <i>Моделювання</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
[12 ГІО 5.3.2-1] долучається до створення проектів рішень, спрямованих на подолання дискримінації [12 ГІО 5.3.2-2] пояснює суть політико-правового зв'язку громадянина з Україною, українським народом та громадянським суспільством [12 ГІО 5.2.3-1] досліджує ситуації в місцевій громаді (у закладі освіти тощо), виокремлює явища чи процеси, які потребують змін [12 ГІО 6.2.1-1] пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем місцевих громад (закладу освіти) [12 ГІО 6.2.1-2] добирає і систематизує джерела історичної та суспільної інформації за видами і походженням для реалізації пізнавально-дослідницьких проектів [12 ГІО 3.1.1] досліджує збіги і розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГІО 3.2.2-1]		Рольова гра «Судовий процес над дисидентом»; моделювання засідання правозахисної організації; імітаційна вправа «Редакція самвидаву». <i>Громадянські практики</i> Аналіз механізмів захисту прав меншин; розробка програми збереження культурної спадщини; дослідження ролі громадських організацій.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГІО 6.3.1-4]		
Тема 4. Людина і світ матеріальних речей		
визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3] визначає природні і соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГІО 2.2.1-1] добирає і систематизує джерела історичної та суспільної інформації за видами й походженням для реалізації пізнавально-дослідницьких проєктів	Науково-технічна революція (НТР) 1950-60-х рр. Протиставлення економічних систем: капіталізм і соціалізм. Економічні «дива» та «провали». Урбанізація та розвиток інфраструктури; перші реновації історичних центрів. Постіндустріальний перехід. Український науково-технічний потенціал та його реалізація в умовах СРСР.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Порівняльний аналіз економічних «див»; дослідження впливу автоматизації на структуру зайнятості; вивчення причин застою радянської економіки. <i>Робота з джерелами</i> Аналіз економічних документів різних систем; порівняння статистичних даних про рівень життя; вивчення побутових документів різних країн. <i>Картографічна діяльність</i> Створення карти економічного розвитку після 1945 р.; картографування центрів науково-технічної революції; аналіз урбаністичних процесів.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
[12 ГІО 3.1.1] виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] зіставляє події, явища і процеси української та світової історії; визначає їх взаємовпливи [12 ГІО 4.1.3-2] верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГІО 4.2.1-1] добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГІО 4.2.1-2] пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] моделює способи дій, спрямовані на утвердження демократії в Україні, захист національних інтересів та суспільно-державних цінностей, державної незалежності й територіальної цілісності [12 ГІО 5.1.1-3]	Економіка УРСР у складі СРСР: розвиток високотехнологічних галузей, екологічна ціна індустріалізації, криза планового господарства, дефіцит товарів.	<i>Проектна діяльність</i> Дослідницький проєкт «Радянська vs західна економічна модель»; віртуальна виставка «Побут 1960-х рр.»; проєкт «Технології, що змінили світ». <i>Дискусійна діяльність</i> Дебати «Планова економіка vs ринкова економіка»; круглий стіл «Науково-технічна революція: соціальні наслідки»; панельна дискусія «Споживацьке суспільство». <i>Моделювання</i> Економічна симуляція «Два магазини: СРСР і США, 1970 р.»; рольова гра «Презентація нового винаходу». <i>Громадянські практики</i> Розробка принципів етичного споживання; дослідження зв'язку між капіталізмом і демократією.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
виявляє у пропонованих для дослідження ситуаціях випадки порушення права на повагу до людської гідності і пропонує способи його захисту [12 ГІО 5.1.3-1] долучається до створення проєктів рішень, спрямованих на подолання дискримінації [12 ГІО 5.3.2-2] установлює залежності між розвитком демократії, дотриманням прав людини в державах і добробутом населення [12 ГІО 6.1.1-3] оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та/або глобального рівня [12 ГІО 6.2.1-3] прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГІО 6.3.1-4] характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГІО 6.3.1-5]		
Тема 5. Людина і природа		
виявляє зв'язки між минулим і сучасністю (історичне значення факту), взаємовпливи історичних явищ і процесів, висловлює думку щодо ролі історичних осіб	«Ядерна доба» та її екологічні наслідки. Екологічні катастрофи другої половини ХХ ст.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Дослідження наслідків Чорнобильської катастрофи; аналіз впливу ядерних випробувань на довкілля;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
[12 ГІО 1.2.1-1] виокремлює етапи історичних процесів на основі усталених критеріїв [12 ГІО 1.3.1-1] визначає природні і соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГІО 2.2.1-1] виявляє зміни в розташуванні просторово-історичних об'єктів, зміни територій розселення етнічних спільнот, кордонів державних утворень [12 ГІО 2.1.1-2] визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3] оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2] виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1]	Чорнобильська катастрофа та її вплив на Україну і світ. Зародження екологічного руху в Україні та світі. Екологічні рухи в УРСР як форма громадянського спротиву. Проблеми системи охорони здоров'я та медицини. Глобальні зміни у виробництві харчових продуктів.	вивчення зародження екологічних рухів. <i>Робота з джерелами</i> Аналіз документів про Чорнобильську катастрофу, порівняння офіційних даних і свідчень очевидців; вивчення матеріалів екологічних організацій. <i>Картографічна діяльність</i> Картографування зон екологічних катастроф; аналіз географії ядерних випробувань. <i>Проектна діяльність</i> Віртуальна екскурсія «Зона відчуження»; проєкт «Атомна енергетика: від Хіросіми до Чорнобиля». <i>Дискусійна діяльність</i> Дебати «Ядерна енергетика: розвиток чи загроза?»; дискусія «Екологічні рухи як прояв громадянського суспільства»; круглий стіл «Кліматичні зміни». <i>Моделювання</i> Моделювання ліквідації техногенної катастрофи; симуляція міжнародної екологічної конференції; рольова гра «Зелена партія». <i>Громадянські практики</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГІО 4.2.1-1] добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГІО 4.2.1-2] оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та/або глобального рівня [12 ГІО 6.2.1-3] характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГІО 6.3.1-5] визначає природні і соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГІО 2.2.1-1] досліджує збіги і розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГІО 3.2.2-1] пояснює взаємодію політичних, економічних,		Розробка стратегії екологічного відновлення територій; створення проєкту екоініціативи для школи; дослідження участі громадян у розв'язанні екологічних проблем.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГІО 6.3.1-4]		
Узагальнення		
виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи/періоду [12 ГІО 1.3.2-1] оцінює історичні зміни [12 ГІО 1.3.2-2] порівнює історичні факти та артефакти за запропонованими критеріями [12 ГІО 4.1.2-1] оцінює історичні процеси на основі їх передумов, перебігу і результатів [12 ГІО 4.1.3-1] верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГІО 4.2.1-1] доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук [12 ГІО 4.3.1-1]	Узагальнення матеріалу за курс 11 класу: глобальні тенденції другої половини ХХ ст. та їх вплив на сучасне життя (ядерна доба, деколонізація, глобалізація культури, права людини, технологічний прорив).	<i>Робота з історичними джерелами</i> Комплексний аналіз джерел різного типу з усіх вивчених тем; створення порівняльних таблиць достовірності та інформативності джерел; узагальнення навичок джерелознавчого аналізу. <i>Картографічна діяльність</i> Аналіз просторових змін у різних сферах (політика, економіка, культура); узагальнення взаємозв'язків між географічним простором та історичним часом. <i>Проектна діяльність</i> Презентація результатів річних дослідницьких проєктів; створення комплексного мультимедійного продукту «Світ після 1945 року»; усноісторичне дослідження впливу [історичної події] на місцеву громаду. <i>Дискусійні практики</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
узагальнює контрверсійні судження і оцінки минулого, сучасних суспільних процесів для формулювання власних висновків та аргументації [12 ГІО 4.3.2-2] пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем місцевих громад [12 ГІО 6.2.1-2] висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя в Україні та світі [12 ГІО 6.3.1-3] прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГІО 6.3.1-4]		Підсумкова дискусія «Головні тенденції світового розвитку 1945-1991 рр.»; дебати «Найважливіший урок другої половини ХХ ст.»; дискусія «Історія як інструмент прогнозування майбутнього». <i>Моделювання</i> Моделювання глобальних сценаріїв розвитку на основі історичних тенденцій; симуляція міжнародної конференції з підбиття підсумків ХХ століття; рольова гра «Зустріч історичних епох». <i>Аналітичні та дослідницькі вправи</i> Створення комплексної аналітичної схеми взаємозв'язків між темами курсу; порівняльний аналіз різних сфер суспільного життя другої половини ХХ ст.; виявлення причиново-наслідкових зв'язків між глобальними процесами. <i>Громадянські практики</i> Аналіз актуальних проблем сучасності крізь призму історичного досвіду; розробка громадянського проєкту на основі історичних уроків; створення «карти ризиків» для демократичного розвитку;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
		підготовка рекомендацій щодо вирішення сучасних проблем з урахуванням історичного досвіду.

12 клас (105 год.)

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
Вступ. Повторення		
оцінює історичні зміни [12 ГЮ 1.3.2-2] визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГЮ 2.2.1-3] добирає і систематизує джерела історичної та суспільної інформації за видами і походженням для реалізації пізнавально-дослідницьких проєктів [12 ГЮ 3.1.1] досліджує збіги і розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГЮ 3.2.2-1] виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації	Актуалізація знань про кінець XX ст. Робота з історичними джерелами: аналіз документів епохи перебудови та 1990-х рр. Історичні події, явища та процеси кінця XX ст. Історична карта: нові незалежні держави на мапі після 1991 р.; кордони об'єднаної Європи. Роль громадянина у сучасному світі. Творці історії: відомі діячі кінця XX ст. і їхній вплив. Планування учнівських дослідницьких проєктів; повторення	<i>Робота з історичними джерелами</i> Аналіз документів епохи перебудови та становлення незалежної України; критична оцінка свідчень про події кінця XX - початку XXI ст.; верифікація інформації з різнотипних джерел про сучасні події. <i>Картографічна діяльність</i> Аналіз геополітичних змін на карті світу після 1991 року; картографування процесів європейської інтеграції; дослідження територіальних трансформацій пострадянського простору; візуалізація глобальних економічних і міграційних процесів. <i>Проектна діяльність</i> Розробка інтерактивної лінії часу «Від СРСР до незалежної України»;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
[12 ГІО 3.3.2-1] зіставляє події, явища і процеси української та світової історії; визначає їх взаємовпливи [12 ГІО 4.1.3-2] обґрунтовує власні судження, висновки, оцінки [12 ГІО 4.2.2-2] пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] характеризує способи впливу громадян на політику [12 ГІО 6.1.1-2] установлює залежності між розвитком демократії, дотриманням прав людини в державах і добробутом населення [12 ГІО 6.1.1-3] розпізнає виклики сучасних демократій [12 ГІО 6.1.1-4] оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та/або глобального рівня [12 ГІО 6.2.1-3]	принципів академічної доброчесності.	створення мультимедійного проєкту «Творці новітньої історії»; Розробка проєкту «Моє бачення майбутнього України». <i>Дискусійна діяльність</i> Філософська дискусія «Чи можлива об’єктивна новітня історія?»; дебати «Особа vs система: хто творить історію?»; круглий стіл «Уроки трансформаційного періоду для України»; панельне обговорення «Глобальні виклики ХХІ століття». <i>Моделювання</i> Моделювання сценаріїв розвитку світу після холодної війни»; симуляція міжнародних переговорів про ядерне роззброєння України; рольова гра «Становлення нової держави»; імітаційна вправа «Засідання аналітичного центру». <i>Аналітичні та дослідницькі вправи</i> Порівняльний аналіз трансформаційних процесів у різних постсоціалістичних країнах; дослідження причин і наслідків глобалізації; аналіз еволюції міжнародних відносин після закінчення холодної війни;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя в Україні та світі [12 ГІО 6.3.1-3] прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГІО 6.3.1-4]		дослідження формування нової системи цінностей у пострадянських суспільствах. <i>Громадянські практики</i> Розробка громадянського проєкту для місцевої спільноти; дослідження механізмів демократичної участі громадян; створення «дорожньої карти» розвитку громадянського суспільства.
Тема 1. Людина і влада		
обґрунтовує необхідність дотримання прав людини в громадському просторі, розпізнає їх порушення і дискримінацію [12 ГІО 2.3.2-2] добирає аргументи для підтвердження або спростування судження, висновку, оцінки щодо історичної події, явища, процесу [12 ГІО 4.2.1] аналізує аргументацію та пояснює критерії її оцінювання [12 ГІО 4.2.2-1] узагальнює контрверсійні судження і оцінки минулого, сучасних суспільних процесів для формулювання власних висновків та аргументації [12 ГІО 4.3.2-2]	Державотворення в незалежній Україні: здобутки та виклики. Трансформація політичної культури. Демократичні революції: Помаранчева революція, Революція Гідності. Україна в глобальній системі міжнародних відносин. Європейська та євроатлантична інтеграція України. Геополітичні виклики ХХІ століття. Гібридні війни та війна Росії проти України. Неоімперіалізм. Тероризм як глобальна загроза.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Фактчек-батл «Популіст чи реформатор»; дослідження програм українських політичних партій; вивчення впливу гібридних загроз на демократію. <i>Робота з джерелами</i> Аналіз Конституції України та конституційних змін; дослідження документів про євроінтеграцію; вивчення документів про розвиток е-демократії. <i>Картографічна діяльність</i> Створення карти геополітичних трансформацій; картографування демократичних трансформацій у світі; аналіз географії сучасних конфліктів. <i>Проектна діяльність</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] моделює способи дій, спрямовані на утвердження демократії в Україні, захист національних інтересів та суспільно-державних (національних) цінностей України, державної незалежності й територіальної цілісності України, конституційних засад державного ладу [12 ГІО 5.1.1-3] виявляє у пропонованих для дослідження ситуаціях випадки порушення права на повагу до людської гідності й пропонує способи його захисту [12 ГІО 5.1.3-1] пояснює механізм демократії в Україні та Європі [12 ГІО 6.1.1-1] характеризує способи впливу громадян на політику [12 ГІО 6.1.1-2] розпізнає виклики сучасних демократій [12 ГІО 6.1.1-4]	Цифрова трансформація політичної участі. Майбутнє демократії виклики і можливості.	Розробка волонтерського проєкту підтримки захисників України; дослідження «Робота міжнародних трибуналів»; інформаційна кампанія про євроатлантичну інтеграцію. <i>Дискусійна діяльність</i> Дебати «Свобода vs безпека в умовах терористичної загрози»; дискусія «Роль технологій у посиленні демократії»; круглий стіл «Міжнародне право та національний суверенітет». <i>Моделювання</i> Тренінг «Я — виборець»; Мінітренінг з міжнародного гуманітарного права; Моделювання засідання РНБО України в умовах кризи. <i>Громадянські практики</i> Розробка стратегії інформаційної безпеки; рекомендації щодо покращення прозорості місцевої влади; кампанія з підвищення виборчої свідомості молоді.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
описує виборчий процес і пов'язані з ним ризики [12 ГІО 6.1.2-1] оцінює ідеології та діяльність політичних партій, суспільних рухів, організацій та їх роль у розвитку демократичного суспільства [12 ГІО 6.1.2-2] досліджує ситуації в місцевій громаді (у закладі освіти тощо), виокремлює явища чи процеси, які потребують змін [12 ГІО 6.2.1-1] обґрунтовує необхідність захисту суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України та збройної відсічі агресії [12 ГІО 6.3.1-1] висловлює аргументовану думку щодо важливості для України власних державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей [12 ГІО 6.3.1-2] висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя в Україні та світі [12 ГІО 6.3.1-3]		

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
тлумачить основні поняття міжнародного гуманітарного права та його роль у захисті життя і людської гідності [12 ГІО 6.3.2-1] пояснює важливість міжнародної співпраці у відсічі військовій агресії, необхідність обмеження насильства в умовах збройного конфлікту і невідворотності покарання за воєнні злочини [12 ГІО 6.3.2-2]		
Тема 2. Людина і світ уявлень та ідей		
виявляє і оцінює інформаційні маніпуляції і пропаганду, ідентифікує упереджені погляди і припущення у джерелах інформації [12 ГІО 3.2.2-2] виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] зіставляє події, явища і процеси української та світової історії; визначає їх взаємовпливи [12 ГІО 4.1.3-2] верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГІО 4.2.1-1]	Ідеології початку ХХІ ст. Глобалізація культури та національна ідентичність України. Міжкультурний діалог і міжрелігійна толерантність. Прогнозування майбутнього: українські та світові візії. Мистецька реакція на війну росії проти України. Роль релігії: волонтерська та миротворча діяльність церков; виклики релігійного фундаменталізму.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Аналіз трансформації цінностей в умовах глобалізації; дослідження колективної пам'яті та її впливу на сучасний світогляд; вивчення ролі мистецтва в осмисленні суспільних травм. <i>Робота з джерелами</i> Аналіз документів про зміни в ідеологічному ландшафті; порівняльне дослідження концепцій національної пам'яті; критична оцінка документів з деколонізації та декомунізації. <i>Картографічна діяльність</i> Картографування центрів впливу різних ідеологій;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
доцільно застосовує поняттєвий апарат історії та соціальних наук [12 ГІО 4.3.1-1] узагальнює контрoверсійні судження і оцінки минулого, сучасних суспільних процесів для формулювання власних висновків та аргументації [12 ГІО 4.3.2-2] пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем місцевих громад [12 ГІО 6.2.1-2] висловлює аргументовану думку щодо важливості для України власних державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей [12 ГІО 6.3.1-2] висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя в Україні та світі [12 ГІО 6.3.1-3]	Державна мова, символи та політика національної пам'яті як чинники консолідації українського суспільства. Українська культурна дипломатія та формування образу України у світі.	аналіз географії культурних і релігійних практик; створення карти «Місця пам'яті» свого регіону. <i>Проектна діяльність</i> Організація шкільного «Фестивалю свободи»; проєкт з художнього осмислення війни; віртуальна виставка «Трансформація ідентичності». <i>Дискусійна діяльність</i> Дебати «Глобалізований світ: знецінення чи збагачення національних особливостей?»; дискусія «Історична пам'ять: консенсус чи множинність інтерпретацій»; філософський діалог «Релігія у секулярному світі». <i>Моделювання</i> Моделювання роботи аналітичного центру; рольова гра «Вирішення конфлікту ідентичностей». <i>Громадянські практики</i> Розробка стратегії збереження культурної спадщини; рекомендації щодо інтеграції різних культурних традицій; організація дискусійного клубу.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
Тема 3. Людина і світ матеріальних речей		
визначає природні і соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГЮ 2.2.1-1] визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГЮ 2.2.1-3] добирає та оцінює різноманітну інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГЮ 4.2.1-2] пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГЮ 4.3.2-3] виявляє у пропонованих для дослідження ситуаціях випадки порушення права на повагу до людської гідності і пропонує способи його захисту [12 ГЮ 5.1.3-1]	Економічні трансформації в Україні: від планової до ринкової економіки. Цифрова економіка та роботизація у XXI ст. Глобалізація економіки: виклики та можливості для України. Економічні системи сучасності. Урбанізація та реновація; розвиток інклюзивного простору.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Аналіз ESG-звіту української компанії; дослідження впливу цифрових технологій на економіку; вивчення трансформації бізнес-моделей у цифрову епоху. <i>Робота з джерелами</i> Аналіз документів про економічні трансформації 1990-х; порівняльне дослідження стратегій цифрової трансформації; ознайомлення з міжнародними економічними звітами. <i>Картографічна діяльність</i> Картографування економічних центрів глобалізованого світу; картографування центрів світової цифрової економіки; візуалізація потоків товарів і послуг. <i>Проектна діяльність</i> Проект «Родинна економіка: три покоління змін» (інтерв'ю з бабусями, батьками про економічні стратегії виживання); виставка «Музей зниклих професій і нових спеціальностей»; інтерактивна карта «Подорож товару: від виробництва до споживача».

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
установлює залежності між розвитком демократії, дотриманням прав людини в державах і добробутом населення [12 ГЮ 6.1.1-3] оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та/або глобального рівня [12 ГЮ 6.2.1-3] прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГЮ 6.3.1-4] характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГЮ 6.3.1-5]		<i>Дискусійна діяльність</i> «Зелена економіка та економічне зростання: чи можливий баланс?»; «Економіка замкнутого циклу: як змінити споживчі звички?»; «Роботизація: загроза робочим місцям чи можливість для розвитку?»; Громадські слухання «Будівництво торгового центру у спальному районі». <i>Громадянські практики</i> Запуск ініціативи «Нульові відходи» у навчальному закладі; моніторинг цін на харчові продукти та аналіз інфляції; вивчення впливу туризму на місцеву економіку; організація воркшопів з цифрової грамотності для старшого покоління.
Тема 4. Людина і природа		
виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи/періоду [12 ГЮ 1.3.2-1] характеризує геополітичне становище України та інших держав у минулому і тепер [12 ГЮ 2.1.1-2] визначає природні і соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних,	Глобальні кліматичні зміни та їх вплив на Україну і світ. Сталий розвиток: концепція та практика. Екологічні наслідки війни Росії проти України.	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> Аналіз причин і наслідків кліматичних змін; дослідження екологічних наслідків військових дій; вивчення концепцій сталого розвитку. <i>Робота з джерелами</i> Аналіз міжнародних кліматичних угод; критична оцінка документів про екологічні наслідки війни;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації [12 ГІО 2.2.1-1] визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3] визначає тенденції розвитку соціально-історичного простору під впливом природних факторів і діяльності людини [12 ГІО 2.2.1-3] добирає і систематизує джерела історичної та суспільної інформації за видами і походженням для реалізації пізнавально-дослідницьких проєктів [12 ГІО 3.1.1] оцінює відмінності в джерелах різного походження [12 ГІО 3.1.1-2] аналізує аргументацію та пояснює критерії її оцінювання [12 ГІО 4.2.2-1]	Екологічна відповідальність: глобальна і локальна дія. Український внесок у розв'язування екологічних проблем. Пандемії та нові виклики для системи охорони здоров'я. Харчування майбутнього. Технології майбутнього: земні та космічні перспективи. Етичні дилеми колонізації Марсу.	екологічні теми в сучасній літературі. <i>Картографічна діяльність</i> Аналіз кліматичних карт; картографування екологічних міграцій; картографування успішних екологічних ініціатив; укладання графіків на основі аналізу історичних кліматичних карт. <i>Проектна діяльність</i> Дослідження екологічних проблем громади; проєкт «Відновлення екосистем». <i>Дискусійна діяльність</i> Дебати «Марс чи Земля: пріоритети людства»; дискусія «Особиста відповідальність за планетарні проблеми»; круглий стіл «Економічний розвиток vs екологічна безпека». <i>Моделювання</i> Судова модель «Права людини vs екологічна безпека»; моделювання кліматичної конференції ООН. <i>Громадянські практики</i> інформаційна кампанія з екологічної просвіти; підготовка пропозицій для місцевої влади.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
реконструює історичну ситуацію на основі зібраних фактів з урахуванням різних інтерпретацій [12 ГІО 4.3.1-2] пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] досліджує ситуації в місцевій громаді (у закладі освіти тощо), виокремлює явища чи процеси, які потребують змін [12 ГІО 6.2.1-1] пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем місцевих громад (закладу освіти) [12 ГІО 6.2.1-2] оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та/або глобального рівня [12 ГІО 6.2.1-3] оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та/або глобального рівня [12 ГІО 6.2.1-3]		

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГІО 6.3.1-4] характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГІО 6.3.1-5]		
Тема 5. Людина і суспільство		
виявляє суб'єктивність відчуття часу [12 ГІО 1.1.1] характеризує вплив історичних процесів на людину і спільноти [12 ГІО 1.2.1-3] виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи/періоду [12 ГІО 1.3.2-1] характеризує геополітичний простір окремих державних і суспільних утворень минулого і сьогодення [12 ГІО 2.1.1] визначає природні і соціальні фактори, що сприяли формуванню історико-географічних, економічних та етнічних регіонів, кордонів держав, встановленню торговельних відносин і міжетнічної взаємодії, розгортанню процесів глобалізації	Постіндустріальне (інформаційне) суспільство. Становлення громадянського суспільства в незалежній Україні. Національна ідентичність. Сучасні соціокультурні феномени: інтернет-культура та соцмережі, глобальні онлайн-спільноти, вплив розвитку інтернету на професійний ландшафт. Волонтерство. Протидія дезінформації та кібербезпека: фактчекінг, інформаційні війни сучасності. Права спільнот і рівність, здобутки й виклики: сучасний стан прав людини, права національних	<i>Дослідницько-аналітична діяльність</i> "Соцмережевий барометр": аналіз впливу цифрових технологій Дослідження кейсу "Рюкзак біженця" Вивчення механізмів формування ідентичності <i>Робота з джерелами</i> Аналіз документів про становлення громадянського суспільства; порівняльне дослідження законодавства різних країн щодо міграції. <i>Картографічна діяльність</i> Створення інтерактивної карти «Мапа міграцій»; аналіз географії соціальних рухів. <i>Проектна діяльність</i> Волонтерський спринт для підтримки вразливих груп; дослідницький проєкт «Трансформація спільнот в інформаційну епоху»;

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
[12 ГІО 2.2.1-1] обстоює думку щодо необхідності облаштування громадського простору свого міста/села/селища та протидії порушенням правил поведінки в громадських місцях [12 ГІО 2.3.2-1] верифікує судження з використанням кількох джерел інформації [12 ГІО 4.2.1-1] добирає та критично оцінює інформацію щодо важливих суспільних питань [12 ГІО 4.2.1-2] оцінює вплив належності до різних спільнот на власні погляди, цінності, громадянську позицію і поведінку [12 ГІО 5.1.1-1] виявляє у пропонованих для дослідження ситуаціях випадки порушення права на повагу до людської гідності і пропонує способи його захисту [12 ГІО 5.1.3-1] пояснює способи реалізації та механізми захисту власних прав у демократичний і законний спосіб	меншин, ЛГБТК+, людей з інвалідністю; гендерна рівність. Міграція і глобалізація, мультикультурність, толерантність, вплив міграційних процесів на економіку та політику.	мультимедійний проєкт формату «Photovoice» про життя мігрантів; проєкт з виявлення маніпуляцій у висвітленні історичних подій в соціальних мережах. <i>Дискусійна діяльність</i> Дебати «Міграція: виклик чи можливість для розвитку»; дискусія «Права та обов’язки громадянина»; круглий стіл «Соціальні мережі: об’єднання чи роз’єднання людей». <i>Моделювання</i> Симуляція «Е-петиція»: розробка та просування ініціативи; моделювання роботи громадської організації; форум-театр «Гейтспіч у чаті». <i>Громадянські практики</i> Воркшоп з правової активності; розробка стратегії протидії дискримінації; створення інформаційної кампанії з протидії булінгу.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
[12 ГІО 5.2.1-2] пояснює суть політико-правового зв'язку громадянина з Україною, українським народом та громадянським суспільством [12 ГІО 5.2.3-1] доводить та ілюструє прикладами цінність інклюзії різних груп і різноманітності в суспільстві [12 ГІО 5.3.1-1] долучається до створення проєктів рішень, спрямованих на подолання дискримінації [12 ГІО 5.3.2-2] досліджує ситуації в місцевій громаді (у закладі освіти тощо), виокремлює явища чи процеси, які потребують змін [12 ГІО 6.2.1-1] пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем місцевих громад (закладу освіти) [12 ГІО 6.2.1-2] досліджує збіги і розбіжності між даними різних джерел і позиціями авторів [12 ГІО 3.2.2-1]		

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
виявляє чинники, які впливають на інтерпретацію історичної та суспільної інформації [12 ГІО 3.3.2-1] пояснює взаємодію політичних, економічних, соціальних і культурних чинників у розвитку суспільства [12 ГІО 4.3.2-3] прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ГІО 6.3.1-4]		
Узагальнення		
виявляє тенденції розвитку суспільства, характерні для певної епохи / періоду [12 ГІО 1.3.2-1] оцінює історичні зміни [12 ГІО 1.3.2-2] узагальнює результати, формулює висновки і представляє результати дослідження [12 ГІО 4.3.2-3] формує власну громадянську позицію [12 ГІО 5.1.1-1] характеризує способи впливу громадян на політику [12 ГІО 6.1.1-2]	Підсумкове узагальнення матеріалу курсу: основні уроки історії XX ст. для сучасності; виклики та перспективи України та світу у XXI ст. Формування громадянської позиції на основі історичного досвіду.	<i>Робота з історичними джерелами</i> Порівняльне дослідження джерел, що відображають трансформації кінця XX - початку XXI ст.; критична оцінка різних інтерпретацій сучасної історії; узагальнення методів верифікації інформації в епоху постправди. <i>Картографічна діяльність</i> Створення інтегрованої карти глобальних процесів сучасності; аналіз просторових трансформацій у різних сферах суспільного життя; узагальнення геополітичних змін кінця XX - початку XXI ст.

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
пропонує ефективні способи розв'язання виявлених проблем місцевих громад (закладу освіти) [12 ПО 6.2.1-2] оцінює переваги і ризики ідей для вирішення екологічних, економічних, соціальних завдань державного та/або глобального рівня [12 ПО 6.2.1-3] обґрунтовує необхідність захисту суверенітету, незалежності та територіальної цілісності України [12 ПО 6.3.1-1] висловлює аргументовану думку щодо важливості для України власних державних символів, державної мови, суспільно-державних (національних) цінностей [12 ПО 6.3.1-2] висловлює аргументовану думку щодо різних аспектів громадсько-політичного життя в Україні та світі [12 ПО 6.3.1-3] прогнозує розвиток історичних і суспільних явищ і процесів [12 ПО 6.3.1-4]		<i>Проектна діяльність</i> Презентація результатів річних дослідницьких проєктів; підготовка колективного проєкту «Наше бачення майбутнього України»; розробка стратегії особистого та професійного розвитку на основі історичних уроків; усноісторичне дослідження впливу [історичної події] на місцеву громаду. <i>Дискусійна діяльність</i> Філософський діалог «Історія як ресурс для майбутнього»; дебати «Найбільші виклики для людства у ХХІ столітті»; обговорення «Історична пам'ять і відповідальність поколінь». <i>Моделювання</i> Моделювання сценаріїв розвитку України та світу; симуляція міжнародної конференції з глобальних проблем; рольова гра «Діалог поколінь: минуле, сучасне, майбутнє». <i>Аналітичні та дослідницькі вправи</i> Дослідження тенденцій розвитку суспільства та укладання прогнозів на найближче майбутнє. <i>Громадянські практики</i>

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст інтегрованого курсу	Види навчальної діяльності
характеризує вплив технологій на життя людини та суспільства в минулому і тепер [12 ГІО 6.3.1-5]		Аналіз актуальних проблем сучасності через призму історичного досвіду; розробка проєкту з покращення життя місцевої громади; створення стратегії особистої участі в розбудові демократичного суспільства.

Прикінцева частина

Таблиця 1

Розвиток ключових компетентностей під час викладання інтегрованого курсу історії та громадянської освіти у 10-12 класах

Компетентність	Уміння	Ставлення	Приклади реалізації
Вільне володіння державною мовою	• Інтерпретувати й коментувати створені чи перекладені державною мовою писемні джерела, авторські публікації на історичні та актуальні для суспільства теми • Знаходити й застосовувати інформацію та використовувати різні види джерел, використовувати аргументацію та контраргументацію • Коректно застосовувати поняттєво-термінологічний апарат громадянської та історичної освітньої галузі • Створювати тексти та медіатексти на історичну і суспільно значущу тематику • Застосовувати мовні засоби впливу, розрізняти техніки переконування та маніпуляції	• Повага до права й законодавства щодо забезпечення функціонування української мови як державотворчого чинника української нації • Усвідомлення цінності кожної мови • Критичне сприйняття інформації історичного й суспільно-політичного характеру • Позитивне та соціально відповідальне використання мови	• Робота з історичними документами різних епох • Підготовка есе та аналітичних текстів на історичну тематику • Ведення дискусій з історичних та суспільно-політичних питань • Підготовка публічних виступів на історичну тематику • Редагування та рецензування текстів однокласників • Аналіз мовних засобів впливу в історичних і сучасних текстах • Створення історичних нарисів і біографій • Підготовка радіопостановок на історичні теми • Написання рецензій на історичні фільми та книги • Створення інтерв'ю з очевидцями історичних подій
Здатність спілкуватися рідною мовою	• Читати й розуміти науково-популярні публікації, публіцистичні та художні твори рідною мовою в межах тематики галузі • Знаходити потрібну інформацію рідною мовою за тематикою галузі	• Повага до рідної мови, розуміння її цінності як ознаки належності до етнічної/національної спільноти • Інтерес до різних мов і міжкультурного спілкування, повага до мовного розмаїття	• Дослідження історії етнічних спільнот України • Створення родинних генеалогічних дерев • Збирання усних історій від представників старшого покоління • Дослідження топонімів рідного краю • Вивчення народних традицій і звичаїв • Створення словників діалектизмів і місцевих назв

	• Застосовувати рідною мовою основну термінологію в межах громадянської та історичної галузі • Створювати рідною мовою тексти та медіатексти, вести дискусію на історичну і суспільно значущу тематику, зокрема щодо спільноти, регіону та/або країни, з якою пов'язане походження родини		• Організація культурно-історичних заходів національних спільнот
Здатність спілкуватися іноземними мовами	• Читати й розуміти науково-популярні публікації, публіцистичні та художні твори іноземними мовами в межах тематики громадянської та історичної галузі • Знаходити потрібну інформацію іноземними мовами за тематикою галузі • Створювати іноземною мовою тексти та медіатексти, вести дискусію на історичну та суспільно значущу тематику, зокрема щодо країни, мову якої вивчає • Спілкуватися з носіями інших мов для обміну історичною, правовою та іншою актуальною для суспільства інформацією	• Інтерес до історії та сучасності інших країн, до різних мов і міжкультурного спілкування • Визнання важливості іноземних мов для отримання інформації про світ	• Аналіз іншомовних історичних документів • Порівняння висвітлення історичних подій у ЗМІ різних країн • Дослідження внеску національних спільнот у культурну спадщину України • Міжнародні учнівські проєкти з вивчення спільної історії • Переклад та аналіз іншомовних джерел з національної історії • Створення багатомовних історичних путівників місцевістю • Участь у міжнародних онлайн-конференціях • Листування з однолітками з інших країн • Створення презентацій про Україну іноземною мовою • Перегляд і аналіз іноземних документальних фільмів
Математична компетентність	• Оперувати числовими та статистичними даними, математичними поняттями для пояснення минулого і сучасних суспільних подій • Представляти дані в різних формах (текст, графік, таблиця, схема тощо) • Вирізняти і зіставляти дані з різних інформаційних джерел	• Готовність застосовувати математичні методи й моделі для опису та пояснення подій минулого, сучасних соціальних, політичних, економічних проблем • Визнання важливості математичного опрацювання даних для створення науково обґрунтованих висновків	• Аналіз демографічної статистики різних історичних періодів • Розрахунки економічних показників різних епох • Побудова графіків суспільних процесів • Створення порівняльних таблиць історичних подій • Статистичний аналіз соціологічних опитувань • Використання часових шкал і хронологічних обчислень • Розрахунок індексу людського розвитку

	• Використовувати математичні методи та дані, розуміти способи маніпулювання ними		• Аналіз виборчої статистики • Моделювання економічних процесів • Створення інфографіки з історичними даними
Компетентності в галузі природничих наук, техніки і технологій	• Формулювати ідеї та пропозиції щодо гармонізації взаємодії людини і довкілля • Характеризувати значення та вплив технологій і наукових досягнень на перебіг історичних і сучасних подій, явищ і процесів	• Готовність застосовувати природничі наукові знання для пояснення світу в минулому і сьогоденні • Інтерес до наукових досягнень і здобутків у сфері природничих наук • Визнання цінності природних ресурсів для сталого розвитку	• Аналіз зв'язку між військовими технологіями та перебігом конфліктів • Вивчення ролі інформаційних технологій у формуванні сучасного суспільства • Етичні дискусії щодо використання ядерної енергії, штучного інтелекту, біотехнологій • Дослідження впливу кліматичних змін на міграційні процеси • Вивчення концепції сталого розвитку • Дослідження впливу епідемій на історичний розвиток суспільств • Аналіз взаємозв'язку між технологічними винаходами та соціальними трансформаціями • Вивчення природних ресурсів як чинника геополітичних конфліктів • Дослідження історії космічних досліджень • Аналіз впливу промислових революцій на суспільство • Вивчення історії медицини та охорони здоров'я
Інноваційність	• Генерувати нові ідеї, оцінювати їх переваги і ризики для підвищення рівня суспільного добробуту • Наводити історичні та сучасні приклади впливу інновацій на суспільне життя	• Готовність ініціювати, критично оцінювати та впроваджувати інновації, які забезпечують сталий розвиток місцевої громади й суспільства • Інтелектуальна сміливість • Ініціативність	• Проектування моделей розвитку суспільства • Розробка інноваційних громадських ініціатив • Моделювання альтернативних історичних сценаріїв • Створення історичних реконструкцій із використанням сучасних технологій • Розробка настільних і комп'ютерних ігор на історичну тематику • Створення інтерактивних музейних експозицій • Розробка мобільних додатків з історії рідного краю • Створення віртуальних екскурсій історичними місцями • Проектування «розумних міст» майбутнього

			• Розробка інноваційних методів збереження культурної спадщини • Створення історичних квестів та ігор з доповненою реальністю
Екологічна компетентність	• Визначати ризики та наслідки впливу людини на довкілля, передбачати ймовірність екологічних загроз • Критично оцінювати роль людини та держав у досягненні Цілей сталого розвитку ООН, моделювати свою поведінку з урахуванням зазначених Цілей	• Готовність реагувати на ризики екологічних небезпек • Усвідомлення важливості захисту довкілля, сприяння сталому розвитку суспільства як на локальному, так і на глобальному рівні	• Дослідження історії екологічних рухів • Аналіз наслідків техногенних катастроф • Проекти зі сталого розвитку місцевих громад • Вивчення історії змін ландшафтів під впливом людської діяльності • Дослідження традиційних екологічних практик різних народів • Проектування екологічних ініціатив на основі історичного досвіду • Аналіз екологічних наслідків воєн і конфліктів • Дослідження історії заповідників і національних парків • Вивчення впливу урбанізації на довкілля • Аналіз екологічної політики різних держав • Створення екологічних стежок з історичними оповідями
Інформаційно-комунікаційна компетентність	• Застосовувати цифрові технології для пошуку, добору, перевірки, впорядкування і поширення історичної та соціальної інформації • Критично оцінювати онлайн-медіа, виявляти маніпуляції історичною та суспільно значущою інформацією під час аналізу • Дотримуватися принципів академічної свободи і доброчесності та етичних норм у роботі з інформацією та спілкуванні онлайн • Застосовувати правила особистої кібербезпеки	• Критичне ставлення до інформації, незалежно від її джерела • Відповідальне використання онлайн-ресурсів • Повага до інтелектуальної власності	• Фактчекінг історичних тверджень • Створення цифрових історичних наративів • Аналіз інформаційних маніпуляцій • Розробка вебресурсів на історичну та громадянську тематику • Створення подкастів та відеоесе на історичні теми • Протидія історичній дезінформації в соціальних мережах • Створення інтерактивних часових ліній • Розробка віртуальних музеїв • Створення історичних блогів і влогів • Аналіз фейкових новин і пропаганди • Створення QR-квестів по історичних місцях • Розробка історичних чат-ботів

Навчання впродовж життя	• Окреслювати власну освітню траєкторію • Аргументувати важливість навчання впродовж життя для людини і суспільства • Аналізувати та узагальнювати здобуту інформацію	• Відкритість до постійного самонавчання і взаємонавчання, бажання ділитися здобутими знаннями	• Розробка індивідуальних освітніх траєкторій • Самостійні дослідницькі проекти • Рефлексивні практики • Створення персонального портфоліо дослідника • Участь у літніх історичних школах та онлайн-курсах • Організація історичних клубів і дискусійних груп • Створення навчальних матеріалів для молодших класів • Менторство та тьюторство • Участь у наукових конференціях учнівської молоді • Створення навчальних відео та презентацій
Громадянські компетентності	• Моделювати власну поведінку як активного та відповідального громадянина України • Обстоювати власну громадянську позицію щодо локальних, національних і глобальних викликів • Протистояти проявам негативних стереотипів і узагальнень, мови ворожнечі • Пропонувати шляхи розв'язання проблем різних спільнот • Конструктивно співпрацювати з іншими, ініціювати та/або брати участь у соціальних проєктах • Аналізувати та оцінювати ідеологію і діяльність політичних партій • Застосовувати здобуті знання для формування готовності до діяльності у сфері безпеки та оборони України	• Стійке усвідомлення свого зв'язку з Україною, українським народом • Повага до державних символів, державної мови • Усвідомлення необхідності підтримувати розвиток демократичного суспільства • Громадянська стійкість • Готовність до захисту незалежності й територіальної цілісності України • Готовність до національного спротиву • Повага до військової служби • Нульова толерантність до корупції	• Симуляції демократичних процедур • Волонтерські проєкти • Дослідження механізмів захисту прав • Організація громадських слухань з питань місцевої історії • Участь у створенні меморіальних і пам'ятних заходів • Розробка громадянських ініціатив на основі історичного досвіду • Моделювання роботи міжнародних організацій • Участь у місцевому самоврядуванні • Організація дебатів з актуальних суспільних питань • Створення молодіжних рад • Проведення соціальних опитувань • Організація благодійних акцій • Участь у патріотичних заходах
Соціальні компетентності	• Ідентифікувати себе як громадянина України, представника різних спільнот	• Усвідомлення належності до української нації	• Міжкультурні діалоги та зустрічі • Вивчення історії толерантності та співіснування

	• Обстоювати в дискусії власні погляди та переконання • Ілюструвати історичними прикладами конструктивні шляхи розв'язання соціальних конфліктів • Взаємодіяти, досягати порозуміння з особами з відмінними цінностями та ідеями	• Поцінювання людини, її життя, здоров'я, честі та гідності • Повага до етнічної, культурної, мовної та релігійної самобутності • Толерантність щодо позиції іншої особи • Підтримка громадських проєктів та ініціатив • Готовність до активної участі в суспільному житті • Готовність до пошуку компромісів	• Проєкти з вивчення багатонаціонального складу України • Організація круглих столів із представниками різних спільнот • Дослідження історії міжетнічних конфліктів і їх вирішення • Участь у міжнародних молодіжних обмінах • Організація фестивалів культур народів України • Проведення соціальних експериментів • Створення інклюзивних історичних проєктів
Культурна компетентність	• Досліджувати тенденції розвитку культури в минулому та сьогоденні • Аналізувати надбання української національної культури в європейському і світовому контекстах • Використовувати мистецькі артефакти для пізнання минулого і сьогодення • Характеризувати різні культури, їх цінності, традиції • Оцінювати вплив належності до різних спільнот на формування поглядів особи • Брати участь у збереженні пам'яток культурної спадщини	• Шанобливе ставлення до культурних традицій українців, представників корінних народів і національних меншин • Поцінювання соціального і культурного різноманіття • Відкритість до міжкультурного діалогу	• Аналіз творів мистецтва як історичних джерел • Дослідження культурної дипломатії • Створення виставок та експозицій культурної спадщини • Дослідження історії повсякденності через матеріальну культуру • Вивчення еволюції символів і ритуалів різних спільнот • Аналіз впливу історичних подій на мистецькі напрями • Організація культурних фестивалів • Створення артінсталяцій на історичні теми • Дослідження народних промислів і ремесел • Відтворення історичних костюмів і обрядів • Створення культурних карт регіонів • Організація історичних театральних вистав
Підприємливість та фінансова грамотність	• Використовувати досвід пізнання історії для обрання дієвих життєвих стратегій • Активно діяти, виявляти ініціативу, кмітливість та інтерес на шляху до досягнення мети	• Відкритість до нових ідей, економічних і соціальних можливостей і викликів • Прагнення до діяльності, що сприяє досягненню суспільного добробуту	• Моделювання економічних процесів • Розробка соціальних підприємницьких проєктів • Аналіз бюджетів різних рівнів • Дослідження історії підприємництва в Україні • Вивчення економічних криз і шляхів їх подолання

	• Оцінювати зміни в минулому і сучасності, їх ризики та переваги • Планувати, організовувати, реалізовувати індивідуальні чи командні проекти • Характеризувати вплив психологічних факторів на рішення людей в економічних ситуаціях • Визначати способи реалізації власних економічних інтересів	• Зваженість в ухваленні рішень у фінансових питаннях • Відповідальність за результат власної та командної діяльності	• Розробка бізнес-планів культурно-історичних проектів • Моделювання фінансового управління в різних історичних суспільствах • Створення стартапів на історичну тематику • Організація краудфандингових кампаній • Вивчення історії банківської справи • Аналіз інвестиційних стратегій минулого • Створення навчальних фінансових ігор • Дослідження історії торгівлі та комерції
--	---	--	---

Такий комплексний підхід до формування компетентностей забезпечує не тільки засвоєння учнівством фактологічного матеріалу, а й розвиток практичних умінь і цінностей, необхідних для успішного життя в сучасному суспільстві. Розробники програми приділили особливу увагу тому, щоб кожна тема і кожен вид навчальної діяльності сприяли одночасному формуванню декількох компетентностей, що відповідає інтегрованому характеру курсу та вимогам компетентнісного підходу.

Послідовність вивчення тем

Клас	Історичний період	Послідовність блоків	Обґрунтування логіки послідовності
10 клас	Перша третина XX ст. (XIX ст. - 1939 р.)	1. Людина і природа 2. Людина і світ уявлень та ідей 3. Людина і суспільство 4. Людина і світ матеріальних речей 5. Людина і влада	• Починаємо з базових умов розвитку — взаємодії з природою та освоєння просторів, що створило передумови для індустріалізації • Переходимо до ідей і світогляду, які сформувались у період модернізації (націоналізм, соціалізм, фемінізм) • Досліджуємо соціальні рухи як практичне втілення ідей (феміністичний, робітничий рухи) • Аналізуємо економічний розвиток та матеріальну культуру епохи • Завершуємо політичними процесами як результатом усіх попередніх трансформацій
11 клас	Друга третина XX ст. (1939 р.) – кін. XX ст.)	1. Людина і світ уявлень та ідей 2. Людина і влада 3. Людина і суспільство 4. Людина і світ матеріальних речей 5. Людина і природа	• Починаємо з ідеологічного протистояння, яке визначило характер епохи (нацизм, комунізм, ліберальна демократія) • Переходимо до політичних конфліктів як втілення ідей (Друга світова війна, холодна війна, деколонізація) • Розглядаємо трансформації в суспільстві під впливом післявоєнного устрою • Аналізуємо економічні системи та технологічний розвиток, що вплинули на повсякденне життя • Завершуємо екологічними наслідками індустріалізації та ядерної ери (Чорнобиль як символічний кінець епохи)
12 клас	Сучасність (кін. XX - поч. XXI ст.)	1. Людина і влада 2. Людина і світ уявлень та ідей 3. Людина і світ матеріальних речей 4. Людина і природа 5. Людина і суспільство	• Починаємо з ключових політичних процесів сучасної України (державотворення, демократичні революції, євроінтеграція, війна) • Переходимо до формування національної ідентичності, мовної політики та культурних процесів у контексті політичних змін • Аналізуємо економічні трансформації, цифрову економіку та їхній вплив на повсякденне життя • Розглядаємо глобальні екологічні виклики та концепцію сталого розвитку як відповідь на них • Завершуємо вивченням інформаційного суспільства та громадянської активності, що інтегрує всі попередні теми

Запропонована послідовність вивчення тематичних блоків має низку переваг, які сприяють глибшому розумінню історичних процесів і формуванню компетентностей учнівства:

1. Відображення специфіки кожної епохи через різну логіку розміщення блоків:

10 клас: Евристичний підхід — від базових умов існування (природа) через формування ідей до їх втілення в суспільному, економічному та політичному житті. Відображає логіку формування модерного суспільства.

11 клас: Ідеологічний підхід — від протистояння ідеологій через їх політичну боротьбу до суспільних, економічних та екологічних наслідків цього протистояння. Відображає специфіку біполярного світу.

12 клас: Державотворчий підхід — від конкретних політичних подій сучасної України через ідейні та економічні трансформації до глобальних викликів і формування громадянського суспільства. Відображає логіку становлення української державності в глобалізованому світі.

2. Забезпечення внутрішньої логіки кожного історичного періоду — від причин через процеси до наслідків, що сприяє формуванню цілісного бачення епохи.

3. Створення змістових містків між різними аспектами життя суспільства (екологічними, культурними, соціальними, економічними, політичними), що дозволяє зрозуміти їх взаємозв'язок і взаємовплив.

4. Сприяння міждисциплінарним зв'язкам — послідовність блоків дозволяє органічно інтегрувати знання з інших дисциплін (географії, літератури, мистецтва, природничих наук).

5. Гнучкість у застосуванні — запропонована послідовність є рекомендаційною і може бути адаптована відповідно до конкретних освітніх потреб, що забезпечує творчу свободу вчителя при збереженні загальної логіки курсу.

Вчителі можуть використовувати запропоновану послідовність як орієнтир, адаптуючи її відповідно до своїх педагогічних підходів, особливостей учнівського колективу та наявних ресурсів, при цьому зберігаючи цілісність формування компетентностей учнівства.

Методичні рекомендації щодо реалізації Програми

Практичні аспекти впровадження програми

Планування навчального процесу

- Модульне планування: розподіл навчального матеріалу за тематичними модулями з чіткими цілями та очікуваними результатами. Для кожного модуля слід визначити ключові поняття, історичні події та процеси, які підлягають вивченню.

- Календарне планування: необхідно передбачити достатньо часу на вступне повторення, вивчення кожного тематичного блоку та підсумкове узагальнення.

- Гнучке планування: 10-15% навчального часу слід залишати як резервний для реагування на актуальні події, поглибленого вивчення окремих тем або компенсації пропущених занять.

Адаптація змісту до освітніх потреб

- Діагностичне оцінювання: проведення на початку навчального року вхідного тестування для виявлення рівня знань учнівства та подолання освітніх втрат.

- Багаторівневі завдання: розробка завдань різних рівнів складності для забезпечення доступності матеріалу для учнів з різним рівнем підготовки.

- Локалізація змісту: адаптація матеріалу до місцевого контексту, використання прикладів з історії регіону, локальних архівів, свідчень місцевих мешканців.

- Інтеграція історичного та громадянознавчого компонентів.

- Тематичні поєднання: для кожної історичної теми визначення відповідних громадянознавчих концепцій (наприклад, під час вивчення тоталітарних режимів — аналіз концепції поділу влади).

- Хронологічно-концептуальний підхід: поєднання хронологічного підходу до вивчення історії з концептуальним підходом до громадянської освіти.

Методичні підходи та технології

Активні та інтерактивні методи навчання

- Дискусійні методи: використання різноманітних форматів дискусій — від простих обговорень у 10 класі до структурованих дебатів і панельних дискусій у 11-12 класах.

- Проблемно-пошукове навчання: формулювання історичних дилем та парадоксів, що не мають однозначних відповідей, для стимуляції критичного мислення.

- Ігрові технології: використання історичних реконструкцій, настільних ігор з історичним сюжетом, ділових ігор з моделювання політичних процесів.

Робота з історичними джерелами

Багаторівнева система аналізу джерел:

- 10 клас: зосередження на ідентифікації джерела, визначенні його авторства, часу створення, основного змісту;
- 11 клас: критичний аналіз надійності джерела, виявлення упереджень автора, порівняння різних джерел;
- 12 клас: комплексний аналіз із реконструкцією історичного контексту, встановленням причинно-наслідкових зв'язків.

Різноманітність типів джерел: використання текстових документів, візуальних (фотографії, плакати, карикатури), аудіо та відеоматеріалів, статистичних даних, картографічних матеріалів.

Цифрові технології в освітньому процесі

- Цифрові інструменти: інтеграція в навчальний процес роботи з цифровими архівами, віртуальними музеями, інтерактивними картами та таймлайнами.
- Створення цифрових продуктів: заохочення учнівства до створення подкастів, відеоесе, сторітелінгових проєктів, інфографіки.
- Медіаграмотність: навчання уміння аналізувати медіаконтент, виявляти дезінформацію та пропаганду, перевіряти факти.

Персоналізація та диференціація навчання

- Індивідуальні освітні траєкторії: пропозиція меню навчальних активностей різного рівня складності та формату, що дозволить учням обирати відповідні для себе форми роботи.
- Різноманітні формати оцінювання: використання різних форматів перевірки знань та умінь — від традиційних тестів до творчих проєктів і портфоліо.
- Адаптивне навчання: коригування складних завдань і темпу їх виконання з урахуванням індивідуальних особливостей учнівства.

Проектна діяльність і дослідницьке навчання

Типи проєктів за класами

- 10 клас: короткострокові проєкти (2-3 тижні) з чітко структурованими завданнями та методичним супроводом, фокус на роботі з готовими джерелами.
- 11 клас: середньострокові проєкти (1-2 місяці) з елементами самостійного пошуку та аналізу джерел, міждисциплінарність.
- 12 клас: довгострокові комплексні проєкти (семестр) з високим ступенем самостійності, елементами власного дослідження, залученням експертів.

Тематика дослідницьких проєктів

- Усноісторичні дослідження: збір та аналіз спогадів свідків історичних подій (депортації, Чорнобильська катастрофа, розпад СРСР, Революція Гідності).
- Локальна історія: дослідження історії рідного краю, збереження культурної спадщини, створення віртуальних музеїв.

- Соціологічні мікродослідження: вивчення суспільних процесів у локальній громаді, культури пам'яті, історичної свідомості.

Організація проєктної діяльності

- Етапність: чітке структурування проєктної роботи від вибору теми та формулювання дослідницьких питань до презентації результатів і рефлексії.
- Менторська підтримка: забезпечення регулярного зворотного зв'язку та консультування на різних етапах проєкту.
- Міжпредметна співпраця: долучення вчителів інших предметів для надання експертної підтримки учнівським проєктам.

Громадянська активність та практична діяльність

Волонтерство та сервісне навчання

- Інтеграція волонтерства: поєднання вивчення історичних і громадянознавчих концепцій з практичною волонтерською діяльністю.
- Сервісні проєкти: впровадження проєктів, спрямованих на розв'язання конкретних проблем громади (історико-краєзнавчі експедиції, збереження пам'яток).
- Рефлексія досвіду: обов'язкове проведення рефлексії після кожної практичної активності для усвідомлення учнями набутого досвіду та пов'язування його з теоретичними знаннями.

Симулятивні практики громадянської участі

- Моделювання виборів: організація симуляції виборчого процесу з розробкою програм, агітацією, дебатами та голосуванням.
- Учніське самоврядування: використання шкільного самоврядування як лабораторії демократичних практик.
- Імітаційні ігри: проведення симуляції роботи місцевих рад, парламенту, міжнародних організацій.

Взаємодія з громадою та інституціями

- Співпраця з місцевими органами влади: організація зустрічі з представниками місцевого самоврядування, екскурсії до органів влади.
- Взаємодія з громадськими організаціями: залучення представників НГО для проведення тренінгів, майстер-класів, спільних проєктів.
- Медіапартнерство: співпраця з місцевими медіа для висвітлення учнівських ініціатив і дослідницьких проєктів.

Оцінювання та зворотний зв'язок

Формувальне оцінювання передбачає:

- регулярний зворотний зв'язок учительства й учнівства
- самооцінювання та взаємооцінювання учнівства
- використання рубрик для оцінювання складних видів діяльності
- діагностичне оцінювання для виявлення навчальних потреб учнівства
- якісний аналіз робіт із визначенням сильних сторін та ресурсу для покращення тощо.

Підсумкове оцінювання може здійснюватися через:

- тематичні діагностичні роботи
- захист проєктів і дослідницьких робіт
- портфоліо учнівських досягнень
- комплексні роботи, що оцінюють різні аспекти історичної та громадянської компетентності
- підсумкове тестування за розділами програми тощо.

Поєднання формувального та підсумкового оцінювання

- Систематичність: регулярний зворотний зв'язок, не обмежуючись лише підсумковим оцінюванням у кінці теми.
- Різноманітність інструментів: від рубрик і чеклистів до портфоліо та рефлексивних щоденників.
- Самооцінювання та взаємооцінювання: залучення учнівства до оцінювання власної роботи та роботи однокласників за чіткими критеріями.

Критеріальне оцінювання

- Чіткі критерії: застосування загальних, галузевих і специфічних критеріїв оцінювання для різних видів діяльності.
- Прозорість: ознайомлення учнівства з критеріями оцінювання до початку виконання завдання.

Комплексне оцінювання компетентностей

- Історичне мислення: оцінка розуміння причиново-наслідкових зв'язків, роботи з хронологією, аналізу різних перспектив.
- Громадянські компетентності: вимірювання розвитку умінь аналізувати суспільні процеси, брати участь у демократичних процедурах, пропонувати розв'язання проблем.
- Навички ХХІ століття: оцінка критичного мислення, комунікативних навичок, цифрової грамотності, креативності.

Реалізація програми ґрунтується на принципах академічної свободи вчителя, який самостійно обирає форми, методи й засоби навчання відповідно до потреб і можливостей учнівського колективу, матеріально-технічної бази закладу освіти та особливостей місцевої громади. Це дозволяє творчо підходити до організації освітнього процесу, забезпечуючи досягнення обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом.